

Th.L. van Berkel

No. 2.73

LAND VAN CUYK

Sociaal-economische verkenning
van een ruilverkavelingsgebied
in het noordoosten van Noord-Brabant

Mei 1975



L 26

2.73 A

Landbouw-Economisch Instituut
Afdeling Structuuronderzoek

346295

Inhoud

	Blz.	
WOORD VOORAF	5	
INLEIDING	7	
HOOFDSTUK I	ALGEMEEN SOCIAAL-ECONOMISCHE ASPECTEN	9
	§ 1. Algemene oriëntatie	9
	§ 2. Bevolking	10
	§ 3. Beroepsbevolking en werkgelegenheid	11
	§ 4. Ruimtelijke ontwikkeling	13
HOOFDSTUK II	AGRARISCH-STRUCTURELE ASPECTEN	15
	§ 1. Bedrijven naar beroepsgroep	15
	§ 2. Cultuurgrond, oppervlaktestructuur, eigendom/pacht	18
	§ 3. Grondmobiliteit	20
	§ 4. Bedrijfsomvang	22
	§ 5. Arbeidskrachten	23
	§ 6. Vergelijking met andere gebieden	24
HOOFDSTUK III	BEDRIJFSSTRUCTURELE ASPECTEN	26
	§ 1. Grondgebruik, verkaveling, produktie-omvang	26
	§ 2. Bedrijfstype	27
	§ 3. Akkerbouw	28
	§ 4. Rundveehouderij	29
	§ 5. Veredeling	31
	§ 6. Tuinbouw	33
	§ 7. Arbeidsbezetting, sbe per man	34
	§ 8. Vergelijking met andere gebieden	35
HOOFDSTUK IV	BEDRIJFSECONOMISCHE ASPECTEN	36
HOOFDSTUK V	TOEKOMSTIGE ONTWIKKELING	38
	§ 1. De toekomstige ontwikkeling van het aantal A + B-bedrijven	38
	§ 2. De indeling in blijvers en wijkers	41
	§ 3. De ontwikkeling van de oppervlakte cultuurgrond op de A + B-bedrijven	42
	§ 4. De ontwikkeling in de produktietakken	43
	§ 5. Bedrijfsstructuur naar bedrijfstype	46
	§ 6. Ontwikkeling van de produktieomvang	47
SAMENVATTING EN SLOTBESCHOUWING		49
BIJLAGEN		56

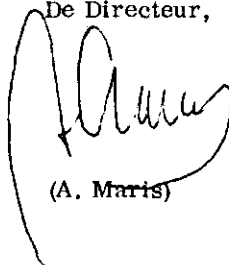
Woord vooraf

Ten behoeve van de voorbereiding van ruilverkavelingen worden door het Landbouw-Economisch Instituut sociaal-economische verkenningen samengesteld. Deze verkenningen worden verricht in opdracht van de Cultuurtechnische Dienst. Voor het desbetreffend gebied wordt vanuit de ontwikkeling in een recent verleden een beeld geschetst van de te verwachten toekomstige landbouwkundige structuur. Als zodanig verkrijgt de Cultuurtechnische Dienst reeds in een vroegtijdig stadium inzicht in de aanwezige en de te verwachten problematiek alsmede nuttige informatie voor het nemen van beleidsbeslissingen. In een later stadium worden deze gegevens ten behoeve van het ruilverkavelingsrapport (ex art. 34) aangevuld met meer recente gegevens.

Het onderzoek naar het ruilverkavelingsgebied Land van Cuyk is uitgevoerd op de afdeling Structuuronderzoek door de heer Th.L.van Berkel.

Den Haag, mei 1975

De Directeur,

A large, stylized handwritten signature in black ink, appearing to read 'A. Maris', enclosed within a large, sweeping loop that extends to the left and bottom.

(A. Maris)

Inleiding

Deze verkenning bestaat uit vijf hoofdstukken en een samenvatting en slotbeschouwing. In hoofdstuk I komen een aantal algemene sociaal-economische aspecten aan de orde. In hoofdstuk II wordt nader ingegaan op de agrarische structuur van het gebied. Gegevens van landbouwtellingen van het CBS, aangevuld met informatie van ter plaatse goed bekende personen, vormen hiervoor het basismateriaal. In hoofdstuk III worden enkele aspecten van de bedrijfsstructuur aan de orde gesteld, zoals de bedrijfstypologie, de produktiestructuur, de produktieomvang en de produktie per man. Ook hiervoor vormen de gegevens van de landbouwtellingen de basis. In hoofdstuk IV worden enkele belangrijke bedrijfseconomische aspecten behandeld. In hoofdstuk V is de toekomstige ontwikkeling aan de orde, zowel wat betreft het aantal bedrijven als samenstelling, oppervlakte, omvang van de bedrijven, arbeidsbezetting en arbeidsproduktie per man. Tevens is getracht het arbeidsinkomen te benaderen en dit te toetsen aan de EEG-richtlijnen.

In de samenvatting en slotbeschouwing worden de voornaamste punten bijeengebracht en daaraan beschouwingen verbonden omtrent de mogelijke toekomstige ontwikkeling van de landbouw. Deze verkenning kan dan ook tevens worden gezien als een bijdrage tot de gedachtenvorming over de toekomstige structurele ontwikkeling in de agrarische bedrijfstak in het Land van Cuyk.



HOOFDSTUK I

Algemeen sociaal-economische aspecten

§ 1. Algemene oriëntatie

Het toekomstige ruilverkavelingsgebied "Land van Cuyk" is gelegen in het noordoosten van Noord-Brabant. Hiertoe behoren de gehele gemeenten, Oeffelt, Haps en Beers en grotere of kleinere delen van de gemeenten Boxmeer, Cuyk, Wanroy, Mill, Grave, Zeeland en Schaijk. Bij de indeling in landbouwgebieden valt het gebied onder het Land van Cuyk en het Noordelijk Peelgebied. Verder zijn bijna alle voornoemde gemeenten betrokken bij de intergemeentelijke samenwerking het Streekgewest Land van Cuyk 1).

De grens van het gebied, (zie bijgaande kaart 2), wordt in het noorden en oosten gevormd door de Maas, uitgezonderd bij Cuyk en Grave. De zuidgrens bestaat uit het dorp Boxmeer en de ruilverkaveling Wanroy en het westen wordt begrensd door de gemeentegrenzen van Mill, de Reeksche Heide en de provinciale weg Zeeland-Ravenstein.

De bodem bestaat globaal gezien vanaf de Maas uit rivierkleigronden, overgaand in lagere en hogere zandgronden. De laatste zijn deels grindhoudend. Landschappelijk is het gebied zeer gevarieerd. Naast bosrijke gebieden (ten oosten van Langenboom en tussen Escharen en Gassel) zijn er gebieden met veel niet-agrarische bewoning (bij Gassel, Vianen en Oeffelt) alsook open landbouwgebieden van o.a. de vroegere Beerse Overlaat en uiterwaarden waarop in het zuidoosten heggelandschap voorkomt. In het noordoosten, nabij Groot-Linden, is in het open gebied een zandwinplaats.

In het gebied liggen een 13-tal dorpen en gehuchten die als enclave 3) buiten de verkaveling zullen blijven. Verder bevat het gebied een vijftal landgoederen, deze vormen drie afzonderlijke complexen (totaal 1 000 ha) waarvan één op jonge ontginningsgrond is gelegen.

Bij het onderzoek zijn, naast de in het blok wonende grondgebruikers, ook opgenomen degenen die wonen in een enclave en grondgebruik hebben in het blok. De gegevens over grondgebruikers en grondgebruik kunnen worden gezien naar 7 deelgebieden (zie kaart). Al deze grondgebruikers te zamen hebben 10700 ha cultuurgrond in gebruik.

- 1) Omvattend de gemeenten Beers, Boxmeer, Cuyk, Grave, Haps, Mill, Oeffelt, Oploo, Vierlingsbeek en Wanroy.
- 2) Opgenomen met toestemming van de Topografische Dienst. Reproductie van het kaartfragment is niet toegestaan.
- 3) Deze enclaves zijn niet op de kaart ingetekend.

De cultuurgrond is voor twee derde (67%) in gebruik als grasland, de rest is bouwland (31%) en tuinland. Het bouwland wordt voor drie vijfde beteeld met granen, voor 28% met aardappelen en suikerbieten en voor 12% met snijmaïs. De rundveehouderij is de omvangrijkste produktietak, daarna volgt de varkenshouderij.

§ 2. Bevolking

De uitbreiding van het aantal inwoners in de zeven het meest bij het gebied betrokken gemeenten is van 1960 tot 1972 zeer verschillend geweest. Alleen Cuyk is sterk gegroeid en Boxmeer en Grave groeiden iets sterker dan Noord-Brabant als geheel. De andere gemeenten bleven meer of minder onder het provinciale gemiddelde en Oeffelt is maar zeer weinig gegroeid.

Tabel 1. Ontwikkeling van het aantal inwoners

	Aantal per 1/1		Index (1960 = 100)	
	1960	1974	1970	1974
Beers	2 256	2 762	112	122
Boxmeer	8 956	12 060	121	135
Cuyk	7 363	14 423	165	196
Grave	6 216	8 809	119	142
Haps	2 110	2 642	119	125
Mill	8 032	9 592	114	119
Oeffelt	1 748	1 907	105	109
7 gemeenten	36 681	52 195	127	142
Land van Cuyk x)	51 906	70 236	123	135
Noord-Brabant			120	129

x) Dit is het Streekgewest Land van Cuyk omfattende de 7 gemeenten plus Oploo, Vierlingsbeek en Wanroy.

De sterke groei van Cuyk was een gevolg van het grote vestigingsoverschot in deze periode. Dit was zelfs groter dan het, ten opzichte van de andere gemeenten, grote geboortenoverschot. In Boxmeer en Grave speelde de natuurlijke aanwas (geboortenoverschot) de grootste rol en daarnaast was er in deze twaalf jaar eveneens een vestigingsoverschot. Zowel voor Cuyk als Boxmeer is het vestigingsoverschot beïnvloed door grote aantallen buitenlandse arbeiders. De gemeenten Beers, Haps, Mill en Oeffelt zijn alleen gegroeid door natuurlijke oorzaken, gezien over de afgelopen twaalf jaar hadden deze vier gemeenten allen een vertrekoverschot (zie bijlage 2 en 3).

De toekomstige ontwikkeling van het aantal inwoners zal voor vier

gemeenten (Beers, Haps, Mill en Oeffelt) voornamelijk afhankelijk zijn van de natuurlijke groei. Voor Cuyk, Boxmeer en Grave kan migratie wellicht een rol spelen. Volgens het Ontwikkelingsplan 1) is de toekomstige bevolkingsontwikkeling van het Streekgewest Land van Cuyk bijzonder moeilijk te voorzien. Een van de oorzaken hiervan is de dalende tendens van de natuurlijke groei van de bevolking evenals in overig Noord-Brabant en Nederland. Daarnaast bestaan tegengestelde gedachtenstromen over de toekomstige ontwikkeling waarbij een zekere status quo tegenover groei en ontwikkeling staat.

In 1969 heeft de P.P.D. een prognose gemaakt van de bevolking in 1980 en 1990. Dit was gebaseerd op de natuurlijke aanwas en de migratie waarbij "de overloop" uit de randstad (zowel de gestimuleerde als de vrijwillige) een belangrijke rol speelde. Volgens deze berekening kan het aantal inwoners van het Land van Cuyk van 59 700 per 31 december 1965 toenemen tot 79 000 in 1980 en 91 000 in 1990. Hierbij werd geen rekening gehouden met de verwachte vertraging in de groei van de nederlandse bevolking. Inmiddels heeft de P.P.D. nieuwe vooruitberekeningen gemaakt met als uitgangspunt 31 december 1971 en gebaseerd op de huidige verwachtingen ten aanzien van de natuurlijke groei en de migratie. Op grond van deze berekeningen mag worden verwacht dat eerder genoemd toekomstig aantal inwoners een paar jaar later wordt bereikt.

§ 3. Beroepsbevolking en werkgelegenheid

Evenals de gehele bevolking is in de periode tussen de volkstellingen 1960 en 1971 de mannelijke beroepsbevolking toegenomen. Deze toename was verreweg het grootst in de gemeente Cuyk. De relatieve groei in de andere gemeenten vertoonde onderling geen grote verschillen uitgezonderd Beers en Oeffelt waar de mannelijke beroepsbevolking slechts weinig is uitgebreid.

Gezien naar de zeven gemeenten werkte in 1960 bijna 23% van de mannelijke beroepsbevolking in de land- en tuinbouw. Beers en Haps waren de meest agrarische gemeenten. De agrarische werkgelegenheid is sinds 1960 verminderd. Hoewel exacte cijfers van de laatste volkstelling nog niet bekend zijn mag op grond van andere gegevens (meitellingen) verondersteld worden dat in 1971 niet meer dan 11 à 12% van de mannelijke beroepspersonen in deze zeven gemeenten in de agrarische sector werkzaam was. Voor de agrariers, die de landbouw verlaten, zijn er in het streekgewest verhoudingsgewijs gunstiger opvangmogelijkheden dan in andere streken van de provincie. Het werkvoorzieningsschap Noord-Brabant levert daarvoor een belangrijke bijdrage.

1) Ontwikkelingsplan Land van Cuyk. Eerste fase. Inventarisatie en probleemstelling. Prov. Opbouworgaan Noord-Brabant 1973 (blz. 42 t/m 46).

Tabel 2. Beroepsbevolking en forensisme

	Aant. mannelijke beroepspersonen 1)		Percentage 1960 2)		
	1960	1971	land- en tuinbouw	uitgaande forensen	inkomende forensen
	Beers	595	600	47	34
Boxmeer	2 253	2 665	16	26	27
Cuyk	2 077	3 595	15	14	48
Grave	1 491	1 860	15	36	13
Haps	562	650	45	34	7
Mill	2 147	2 565	29	30	12
Oeffelt	470	510	26	45	13
7 gemeenten	9 595	12 445	23		

1) Exclusief tijdelijk niet werkenden en militaire dienst.

2) Van de mannelijke beroepspersonen.

Bron: CBS-volks- en beroepstellingen.

Wat de werkgelegenheid betreft lezen we in "Ontwikkelingsperspectief Land van Cuyk x)": "De werkgelegenheid in het Land van Cuyk blijft de aandacht opeisen zowel voor vervangende werkgelegenheid (ex-agrariërs) als voor nieuwe arbeidsplaatsen voor de groeiende beroepsbevolking. Het lijkt onmogelijk om in het Land van Cuyk een zodanige industrie- en dienstensector op te bouwen dat alle beroepsgroepen en alle specialisaties kunnen worden opgenomen". Er wordt echter gepleit voor zoveel mogelijk variatie in de werkgelegenheid, ook buiten de industriële sector. "Daarnaast zal het Land van Cuyk voor een deel van de werkgelegenheid altijd wel aangewezen blijven op de stedelijke centra in de nabijheid. De afstanden in Oost-Brabant zijn zo klein dat dit niet als ongewenst kan worden beschouwd. Dit is ook in overeenstemming met de woonfunctie die nu al reeds in bepaalde delen van het gebied (bv. Grave) wordt vervuld".

Voor het Land van Cuyk als geheel blijkt uit de gegevens van de "Arbeidsmarktbeschrijving" (Rijks Arbeidsbureau) dat van 1960 tot 1971 de mannelijke beroepsbevolking iets meer is toegenomen dan het aantal bezette arbeidsplaatsen. Het aantal uitgaande pendelaars is dan ook meer toegenomen dan het aantal inkomende. De uitgaande pendelaars werkten in 1971 meest in Limburg en Gelderland, in de aangrenzende rayons Oss en Veghel en een beperkt aantal in Duitsland. Ook de inkomende pendelaars kwamen in 1971 meest uit andere provincies zoals Gelderland en Limburg en verder voornamelijk uit de aangrenzende rayons Veghel, Helmond en Oss (zie bijlage 4).

De afzonderlijke gemeenten hadden reeds in 1960 merendeels al een aanzienlijk aantal buiten de gemeente werkende personen of uitgaande forensen (zie tabel 2). Door de uitbreiding van de beroepsbevolking en

x) Provinciaal Opbouworgaan Noord-Brabant, 1970.

vermindering van de agrarische werkgelegenheid is het forensisme de laatste jaren toegenomen. Volgens de volkstelling 1971 werkte in dat jaar van de gemeenten Beers, Grave, Haps en Oeffelt + 60% van de werkende mannen + vrouwen buiten de woongemeente, Mill kwam op bijna de helft, Boxmeer op bijna twee vijfde en Cuyk op een derde.

§ 4. Ruimtelijke ontwikkeling

Het toekomstige ruilverkavelingsgebied "Land van Cuyk" is overwegend agrarisch en landschappelijk zeer gevarieerd. Er zijn bosrijke gebieden (ten oosten van Langenboom en tussen Escharen en Gassel) en gebieden met veel niet-agrarische bebouwing (bij Gassel, Vianen en Oeffelt) doch het grootste deel bestaat uit open landbouwgebied. Dit open landbouwgebied omvat onder andere de vroegere Beerse Overlaat waar weinig en de uiterwaarden waar geen bebouwing voorkomt. Kenmerkend voor de uiterwaarden in het oosten van het blok zijn de meidoornhagen die samen met diverse plantenassociaties een uniek heggelandschap vormen. Daarnaast liggen in het gebied een vijftal landgoederen ("De Tongelaer", "Barendonk", "Hiersenhof", "Ossenbroek" en "Princepeel"), deze vormen drie afzonderlijke complexen - samen 1000 ha - en wel in de deelgebieden Centraal, Escharen en Wilbertoord. Genoemde bosgebieden en niet-agrarische bebouwing zowel als de landgoederen en de uiterwaarden zullen mede bepalend zijn voor de landinrichting. Een groot deel van het open gebied van de vroegere Beerse Overlaat biedt evenwel mogelijkheden voor boerderijverplaatsing.

De "Tweede nota over de ruimtelijke ordening in Nederland" ziet het Land van Cuyk als onderdeel van het grote open gebied tussen drie agglomeraties (Randstad - Brabantse stedenrij - Midden Limburg). De functie van dit gebied wordt omschreven als gemengd agrarisch-recreatief. Verdere verstedelijking zou hier moeten worden tegengegaan.

In regionaal verband behoort bijna het gehele verkavelingsgebied tot de intergemeentelijke samenwerking het Streekgewest Land van Cuyk (zie tabel 1). In het kader van de voorbereiding van het intergemeentelijk structuurplan is door het Provinciaal Opbouworgaan Noord-Brabant het reeds genoemde rapport "Ontwikkelingsplan Land van Cuyk" uitgebracht. Deze studie tracht een geordend en systematisch overzicht te geven van de huidige maatschappelijke situatie in het land van Cuyk en van de voornaamste ontwikkelingen die op dit gebied hun invloed zullen doen gelden.

Wat het niet-agrarisch grondgebruik betreft blijkt uit de provinciale nota over de recreatie dat vooral het midden van het Land van Cuyk stil en open dient te blijven. Men moet niet trachten het gebied om te vormen tot een groot woon- en werkgebied. De gemeentelijke bestemmingsplannen dienen zoveel mogelijk tot de hoofdkernen beperkt te blijven en de eventuele verblijfsrecreatie dient geconcentreerd te zijn in de buurt van bestaande kernen. Het "Ontwikkelingsplan Land van Cuyk" zegt: "Ten aanzien van de recreatie zal men zich moeten hoeden voor een ongeremde uitgroei van concentratie- en attractiepunten ten aanzien van de openluchtrecreatie. Een nauwkeurige planning is hier vereist."

De gebieden voor de openluchtrecreatie in het Land van Cuyk zijn voornamelijk in het zuiden en westen gesitueerd en vrijwel allen buiten het verkavelingsgebied gelegen. De zandwinplaats in het noorden van het verkavelingsgebied kan na uitvoering mogelijk dienstig zijn voor watersportliefhebbers doch dit is in agrarisch opzicht voor de streek ongunstig. Het betekent verlies van cultuurgrond in een gebied met overwegend grondgebonden bedrijven waar de cultuurgrond de meest schaarse produktiefactor is.

Over de aanleg van wegen zegt het Ontwikkelingsplan Land van Cuyk 1):

"Het meest urgente ruimtelijke probleem wordt gevormd door het vraagstuk van de rijkswegen 73 en 77. Hieraan zijn een aantal nauwelijks te voorziene en te berekenen gevolgen verbonden op het gebied van het regionaal bestuur, de bevolking, de werkgelegenheid, de industrialisatie, de openluchtrecreatie, de kwaliteit van het landschap, de oriëntering op en betrokkenheid bij ontwikkelingen elders, enzovoort." Rijksweg 73, de noord-zuid-verbinding Nijmegen-Venlo, zal wellicht in het noordoosten de blokgrens vormen en ten zuidoosten van Vianen en ten oosten van Haps het blok doorsnijden. De hierop aansluitende, oost-west lopende, rijksweg 77 zal tussen Beugen en Boxmeer het zuidelijk deel van het blok in tweeën kunnen delen. Globaal gezien kan de aanleg van deze wegen 100 ha grond vergen. Wellicht zal ook voor de aanleg van andere wegen dan rijkswegen beslag worden gelegd op cultuurgrond.

Daarnaast zal de niet bebouwde grond in de enclaves - veelal nog in gebruik bij geregistreerden - worden volgebouwd. Van de landbouwgrond in gebieden met veel burger-bebouwing kan een aanzienlijk deel zijn agrarische bestemming verliezen dan wel gebruikt worden door niet-geregistreerden. Door al deze onttrekkingen kan tot 1982 het agrarisch grondgebruik globaal genomen met 1000 ha verminderen. De invloed hiervan op het totale geregistreerde nevenberoepsgrondgebruik is echter niet te voorzien.

1) Zie blz. 125

HOOFDSTUK II

Agrarisch-structurele aspecten

§ 1. Bedrijven naar beroepsgroep

De beschrijving van het aantal bedrijven is gebaseerd op gegevens van de metellingen 1967 en 1972. Als uitgangspunt werd genomen de telplichtige geregistreerden 1) die binnen de blokgrens wonen, inclusief die wonen in de enclaves indien zij grondgebruik hebben in het blok. Bij de metelling in 1972 was het telcriterium anders dan in 1967. Vanaf 1971 worden namelijk bedrijven < 10 sbe niet meer geteld. In 1967 werden dan ook meer C- en D-bedrijven opgenomen.

In mei 1972 zijn aldus 971 geregistreerden geteld met een of ander agrarisch bedrijf. Hiervan behoorden er 746 (77%) tot de A + B-groep 1) (hoofdberoep landbouwer of tuinder), zij exploiteerden 90% van de geregistreerde cultuurgrond. Bij de deelgebieden is alleen in Centraal en Noord West wat minder A + B-grondgebruik (85%).

Tabel 3. Aantal bedrijven en oppervlakte cultuurgrond per beroepsgroep

Beroeps- groep	Aant. bedrijven		Cult.gr. in ha		Gem. opp. in ha	
	1967	1972	1967	1972	1967	1972
A + B	902	737	9 790	9 286	10,9	12,6
S (AB)	9	9	344	318	38,2	35,3
S *)	4	2	54	33	13,5	16,5
C *)	173	144	640	618	3,7	4,3
D *)	80	79	354	430	4,4	5,4
Totaal	1168	971	11 182	10 685	9,6	11,0

*) Exclusief in 1967 met minder dan 10 sbe:

C 103 met 134 ha cultuurgrond, gemiddeld 1,3 ha;

D 81 met 136 ha cultuurgrond, gemiddeld 1,7 ha;

S 1 met 0 ha cultuurgrond, gemiddeld 0 ha.

Het aantal A + B-bedrijven is van 1967 tot 1972 met 165 verminderd, dit is met 4% per jaar. In de deelgebieden was de gemiddelde verminde-

1) Zie voor toelichting op enige veel gebruikte termen bijlage 1. Hieraan is toegevoegd de term S (AB).

ring van het aantal A + B-bedrijven per jaar het grootst in Noord West (5%) en Zuid (4,7%) en in Langenboom (2,9%) het geringst.

De oorzaken van de vermindering van het aantal A + B-bedrijven en ook de redenen van overdracht van bedrijven aan een opvolger zijn onderscheiden in:

- a. beroepsbeëindiging (het natuurlijke verloop);
- b. beroepsverandering;
- c. overige oorzaken (ziekte jonge bedrijfshoofden, verhuizing naar een bedrijf buiten het blok, e.d.).

Tabel 4. Mutaties in de A + B-bedrijven in de periode 1967 - 1972

Mutatie-oorzaak	Aantal bedrijven met verandering				
	totaal	voortgezet als		dat is op- geheven	
		A + B	C	D	
Beroepsbeëindiging	169	71	6	45	47
Beroepsverandering	81	8	32	-	41
Overige oorzaken	15	1	-	3	11
Totaal	265	80	38	48	99

In de periode van onderzoek is het aantal A + B-bedrijven vooral verminderd door beroepsbeëindiging (-98) van bedrijfshoofden. Daarnaast heeft ook de beroepsverandering (-73) een grote bijdrage geleverd en waren de overige oorzaken (-14) eveneens van belang.

Uit de tabel kan op de regel van de beroepsbeëindiging worden afgelezen hoeveel bedrijven door een opvolger in de A + B-groep zijn voortgezet. Dit is het opvolgingspercentage dat hier op 42% uitkomt (71 van de 169 bedrijven). Van de 71 bedrijven die in de A + B-groep zijn gebleven werden er 66 voortgezet door een zoon, de anderen door vreemden. De abdicatieleeftijd van alle bij beroepsbeëindiging betrokken A + B-bedrijfshoofden is volgens berekening 63,8 jaar, voor de overgedragen bedrijven werd 66,4 jaar gevonden en van de bedrijven zonder opvolging bijna 62 jaar.

De tweede belangrijke oorzaak voor de vermindering van het aantal A + B-bedrijven was de beroepsverandering. Er zijn 81 bedrijfshoofden van beroep veranderd, hierdoor gingen 73 bedrijven uit de A + B-groep. Gerekend over de bedrijfshoofden die voor beroepsverandering in aanmerking komen, namelijk die jonger zijn dan 55 jaar (646 in 1967), was de effectieve 1) beroepsverandering 2,4% per jaar. Deze beroepsverande-

1) Hierbij is het aantal beroepsveranderaars wiens bedrijf door de opvolger als A + B-bedrijf is voortgezet niet meegeteld, ook C of D-bedrijven die overgingen naar de A + B-groep zijn niet meegeteld.

ring was groter dan tot nu toe in vele andere gebieden werd gevonden (zie bijlage 11).

De door beroepsverandering van het bedrijfshoofd uit de A + B-groep verdwenen bedrijven waren in 1967 voor drie kwart kleiner dan 10 ha en bijna drie vijfde had een omvang van minder dan 70 sbe. Gezien naar bedrijfstype in 1967 was naar verhouding de uittreding van tuinbouw- en veredelingsbedrijven (typen 7, 6 en 5) groter dan van de andere typen. In de deelgebieden Centraal, Wilbertoord en Escharen was de laatste jaren relatief minder beroepsverandering dan in de rest van het blok.

Door overige oorzaken ten slotte zijn 14 bedrijven uit de A + B-groep gegaan. Dit waren allen bedrijfshoofden jonger dan 50 jaar en betekent een vermindering van 0,6% per jaar (van de < 50 jarigen in 1967).

In de periode van onderzoek heeft elke categorie geregistreerden veranderingen ondergaan. Over deze ontwikkeling per beroepsgroep geeft de volgende tabel enig inzicht.

Tabel 5. Ontwikkeling van het aantal bedrijven 1967 - 1972

	A + B 1)	C, D, S 2)	Totaal
Aantal bedrijven in 1967	911	257	1168
Overgang van A + B naar C of D	- 86	+ 86	
Overgang van C of D naar A + B	+ 10	- 10	
Opheffen van bedrijven	- 99	- 124	- 223
Nieuwe bedrijven	+ 10	+ 16	+ 26
Aantal bedrijven in 1972	746	225	971

1) Inclusief S (AB).

2) Met 10 sbe of meer.

Uit de A + B-groep zijn 86 bedrijven naar een andere beroepsgroep overgegaan, 38 naar groep C en 48 naar groep D. Daarnaast zijn 99 A + B-bedrijven opgeheven. Opheffen van bedrijven speelde derhalve een iets grotere rol dan overgang naar een andere beroepsgroep. Hiertegenover zijn 20 bedrijven tot de A + B-groep toegetreden, dit waren nieuwe bedrijven (10) en vroegere C- of D-bedrijven (10).

De 99 opgeheven A + B-bedrijven waren merendeels kleiner dan 10 ha (67) of 10 - 15 ha (26). Zij hadden veelal een beperkte omvang (64 met minder dan 70 sbe) en de verdeling over de bedrijfstypen was vrijwel gelijk aan die van alle A + B-bedrijven in 1967. De saneringsregeling van het O.- en S.-fonds heeft in dit gebied een belangrijke rol gespeeld, hiervan hebben 45 van de 99 opgeheven A + B-bedrijven gebruik gemaakt. De meeste hierbij betrokken bedrijfshoofden zijn van beroep veranderd (27), bijna alle anderen gingen rusten (16).

De 20 tot de A + B-groep toegetreden bedrijven zijn eveneens meest kleiner dan 10 ha (17). Hun omvang is vaak groter dan 90 sbe (11) en het

zijn vooral veredelingsbedrijven (13). De helft van de nieuw gestichte bedrijven (5) ontstond door de opzet van een veredelingsbedrijf.

Uitgaande van de geregistreerden met 10 sbe of meer (tabel 3) is het aantal in de C-groep verminderd en in de D-groep gelijkgebleven. Het grondgebruik van deze bedrijven is in groep C iets verminderd en in groep D duidelijk toegenomen. De C- en D-groep bevatte in 1967 nog 184 bedrijven met 270 ha grond die volgens de normen van 1972 niet meer geteld worden. Wat betreft het aantal in 1972 was de aanvulling uit andere groepen van veel meer betekenis dan het ontstaan van nieuwe bedrijven. De nieuwe bedrijven danken vrijwel allen hun ontstaan aan de uitoefening van een of andere vorm van veehouderij.

§ 2. Cultuurgrond, oppervlaktestructuur, eigendom / pacht

De oppervlakte cultuurgrond, in gebruik bij bedrijven met 10 sbe of meer, is de laatste vijf jaar met + 500 ha verminderd 1). Deze vermindering was het grootst in de A + B-groepen (- 530 ha), zie tabel 3. Ook het C- en S- grondgebruik is verminderd (samen - 43 ha) doch het grondgebruik in de D-groep is toegenomen (+ 76 ha). In de A + B-groepen is het grondgebruik met 1,1% per jaar verminderd, voor alle bedrijven met 10 sbe of meer was dit 0,9% per jaar.

De oppervlaktestructuur van de groep A + B-bedrijven is in de periode van onderzoek gewijzigd. Het aantal bedrijven van 5 - 10 ha is sterk verminderd terwijl ook de groepen van 10 - 15 ha en < 5 ha kleiner werden. Het aantal bedrijven \geq 15 ha is toegenomen; relatief vooral sterk die \geq 20 ha. De A + B-bedrijven in 1972 vormen drie vrijwel evengrote groepen namelijk < 10 ha (35%), 10 - 15 ha (33%) en \geq 15 ha (32%). Van de cultuurgrond in 1972 in de A + B-groep was 47% in gebruik bij bedrijven < 15 ha en 29% bij bedrijven \geq 20 ha (1967 resp. 64% en 19%).

Tabel 6. A + B-bedrijven in 1967 en 1972 naar oppervlakteklasse

	Aantal		Opp. cult. grond	
	1967	1972	1967	1972
< 5 ha	112 (2)	103 (4)	313 (2)	232 (7)
5 - < 10 ha	317	159 (1)	2459	1234 (7)
10 - < 15 ha	313 (2)	246 (1)	3766 (22)	3037 (13)
15 - < 20 ha	102 (2)	133	1721 (36)	2269
20 - < 30 ha	58 (1)	89 (1)	1364 (26)	2073 (26)
\geq 30 ha	9 (2)	16 (2)	511 (258)	759 (265)
Totaal	911 (9)	746 (9)	10134 (344)	9604 (318)

N.B. Tussen haakjes de S(AB)-bedrijven opgenomen in voorgaand totaal.

1) Dit kan 3 oorzaken hebben:

- a. niet-agrarische bestemming. Dit is echter beperkt.
- b. saldo grondmutaties met bedrijven buiten het blok.
- c. minder nauwkeurige registratie.

De oppervlaktestructuur van de totale A + B-groep verandert door uittreding en toetreding van bedrijven en doordat van een aantal bedrijven die in de groep blijven de oppervlakte wordt vergroot dan wel verkleind. De verschuivingen die hierdoor tussen de onderscheiden klassen zijn opgetreden kunnen we volgen aan de hand van tabel 7.

Tabel 7. Ontwikkeling van het aantal A + B (en SA B)-bedrijven naar oppervlakteklassen

	Aant. in 1967	Uit A+B- groep gegaan 1)	Gebleven, aant. in		In A+B- groep geko- men 2)	Aant. in 1972
			1967	1972		
< 5 ha	112	35	77	86	17	103
5 - < 10 ha	317	90	227	159	-	159
10 - < 15 ha	313	47	266	244	2	246
15 - < 20 ha	102	10	92	132	1	133
20 - < 30 ha	58	3	55	89	-	89
≥ 30 ha	9	-	9	16	-	16
Totaal	911	185	726	726	20	746

1) Naar groep C of D en opheffing.

2) Uit groep C of D of nieuw.

De ontwikkeling per grootteklasse was globaal gezien als volgt. Het aantal bedrijven van 5 - 10 ha is sterk verminderd, niet alleen door opheffing als A + B-bedrijf maar ook door vergroting of verkleining van gecontinueerde bedrijven. De aanvulling in deze klasse bestond meest uit voorheen grotere bedrijven. Ook in de klasse van 10 - 15 ha hadden uittredingen de overhand. De klassen ≥ 15 ha kenden overwegend toestromingen van voorheen kleinere bedrijven. Voorts blijkt uit deze tabel dat de bedrijven die uit de A + B-groep zijn gegaan voor twee derde kleiner waren dan 10 ha en voor 93% kleiner dan 15 ha.

In het landbouwgebied Land van Cuyk was in 1970 drie vijfde (60%) van de cultuurgrond eigendom van de gebruiker. Relatief het meeste eigendomsgebruik was er op de bedrijven ≥ 30 ha (≥ 70%) en op die van 10 - 20 ha (ruim 60%). Maar ook in de andere grootteklassen was meer dan de helft in eigendom. Bezien naar gemeente was in Boxmeer, Haps, Mill en Beers meer eigendomsgebruik (60 - 63%) dan in de andere gemeenten (52 - 56%).

Het pachtland in het landbouwgebied was, althans in 1966, overwegend eigendom van particulieren (61%) meest van niet-landbouwers (48%). De rest werd gepacht van de overheid (34%) of andere rechtspersonen (5%). Pacht van ouders kwam weinig voor (5% van het pachtland). Bij de gemeenten kwamen haps en Mill naar voren met meer pacht van de overheid.

§ 3. Grondmobiliteit

Hieronder wordt verstaan de oppervlakte grond die in een bepaalde periode van gebruiker is gewisseld. Bezien zal worden de overdracht van gehele bedrijven enerzijds en vergroting, verkleining en opheffen van bedrijven anderzijds. Aangezien alleen de oppervlakten van 1967 en 1972 bekend zijn valt een deel van het grondverkeer buiten de waarneming, namelijk de mutaties per bedrijf die elkaar opheffen binnen deze periode.

Er zijn 101 gehele bedrijven overgedragen, 93 hiervan waren in 1967 A + B-bedrijf. Uitgegaan van de oppervlakte in 1967 was hierbij 1166 ha grond betrokken, bijna geheel uit de A + B-groep (1122 ha). Dit grondverkeer omvatte 10% van de oppervlakte cultuurgrond in 1967. Van deze 1166 ha is 81% overgedragen aan een zoon of schoonzoon, 3% aan andere familieleden en bijna 16% (180 ha) aan vreemden. Er kwam dus maar een beperkt deel van deze grond - en bedrijven - op de "vrije" grondmarkt.

Tabel 8. Overdracht van gehele bedrijven 1967 - 1972

1967		Opp. overgedragen aan in 1972				Overgedr. opp. in % van 1967
ber. gr.	opp.	A + B	C	D	totaal	
A + B	10134	1046	52	24	1122	11,1
C	774	15	3	5	23	3,0
D + S	544	1	20	-	21	3,9
Totaal	11452	1062	75	29	1166	10,2

Het andere grondverkeer omvat vrijkomen van grond (bedrijfsopheffing en -verkleining) en aanwending van grond (nieuwe bedrijven, bedrijfsvergroting). Uit de oppervlakteverschillen per bedrijf tussen de teldata in 1967 en 1972 blijkt dat in deze periode per saldo 1974 ha grond is vrijgekomen. Het getelde grondgebruik in het blok omvatte in 1967 + 11450 ha waarvan aanwijsbaar dus 17% vrijkwam. Te zamen met de overdracht van gehele bedrijven is in deze vijf jaar dus ruim een kwart (27%) van de grond van gebruiker gewisseld. Welk deel hiervan op de vrije grondmarkt terecht kwam is niet bekend omdat niet is onderzocht wie de hier genoemde 1974 ha grond in gebruik heeft gekregen.

De vrijgekomen grond was voor twee derde (66%) afkomstig van opgeheven bedrijven en voor een derde van verkleinde bedrijven. De weer aangewende grond werd vrijwel geheel gebruikt voor vergroting van reeds bestaande bedrijven, slechts 4% ging naar nieuwe bedrijven.

In de A + B-groep is meer grond afgegaan dan er is bijgekomen waardoor het totale grondgebruik is verminderd. Op de bedrijven echter die in de A + B-groep zijn gebleven (726) is het grondgebruik toegenomen en wel van 8565 ha tot 9539 ha. Van deze 726 bedrijven zijn er de laatste vijf jaar 322 (44%) vergroot met 1 ha of meer en 98 (13%) verkleind met minstens 1 ha. De gemiddelde oppervlakte van deze vergro-

Tabel 9. Veranderingen in de oppervlakte cultuurgrond 1967 - 1972 1)

	Totaal	A + B	C	D + S
Oppervlakte cultuurgrond 1967	11 452	10 134	774	544
Vrijgekomen van 1967 tot 1972 2)	- 2 246	- 1 406	- 420	- 420
Weer aangewend van 1967 - 1972	+ 1 481	+ 1 397	+ 73	+ 11
Overgang n. andere groep, saldo		- 523	+ 192	+ 331
Oppervlakte cultuurgrond 1972 3)	10 685	9 604	618	463

1) In bijlage 5 meer uitgebreid weergegeven.

2) Inclusief 272 ha die bedrijfsopheffers nog zelf gebruiken als niet-geregistreerden (A + B 16 ha, C 169 ha, D 87 ha).

3) Volgens telling mei 1972; kleine verschillen door afronding.

tingen was 4 ha en die van bedoelde verkleiningen 3,2 ha. De omvang van deze veranderingen geeft tabel 10.

De in beide jaren A + B-bedrijven die met minstens 1 ha zijn vergroot hadden in 1967 meest 5 - 15 ha grond (230 van de 322) of 15 - 30 ha (75) en de meeste van deze bedrijven zijn beschouwd als blijvers (270). In elke klasse van 10 tot 30 ha is de helft van het aantal bedrijven vergroot, van 5 - 10 ha was dit twee vijfde. Ook in de deelgebieden Zuid Oost en Noord West is de helft van het aantal bedrijven vergroot, in Zuid 46% en in de andere gebieden + twee vijfde.

Tabel 10. Vergrotingen en verkleiningen (A + B-bedrijven in 1967 en 1972)

	Aantal bedr.	Aant. bedr. dat vergroot/verkleind is met .. ha				
		1 - 3	3 - 5	5 - 7	7 - 10	≥ 10
Vergroot	322	152	82	49	28	11
Verkleind	98	59	21	9	6	3

De bedrijven die verkleind zijn waren in 1967 ook meest 5 - 15 ha (57 van de 98), doch relatief gezien kwam bedrijfsverkleining het meeste voor in de klassen van 15 - 30 ha waar een vijfde van de bedrijven kleiner werd tegenover een tiende in de kleinere klassen. Verder kwam oppervlakteverkleining voor op bedrijven van blijvers (73) en van wijkers (24). In de deelgebieden Centraal, Zuid en Langenboom waren relatief wat meer bedrijfsverkleiningen dan in de andere gebieden.

§ 4. Bedrijfsomvang

Om de grootte van een bedrijf te meten geeft alleen de oppervlakte onvoldoende inzicht. Een gedeelte van de produktie immers is weinig of niet aan de grond gebonden (tuinbouw, intensieve veehouderij). Een betere maat is dan ook de produktieomvang weergegeven in standaardbedrijfseenheden = sbe (zie bijlage 1), deze is van toepassing op alle produktierichtingen.

De totale geregistreerde agrarische produktie in het gebied is in de onderzochte periode met bijna 17% (3,1% per jaar) toegenomen ondanks de bijna 770 ha cultuurgrond die uit de registratie is verdwenen. De grootste uitbreiding vertoonde de S(AB)-groep, een klein aantal bedrijven met allen een grote omvang. Dit zijn in feite A + B-bedrijven die door hun grote omvang het gemiddelde van de A + B-bedrijven te sterk zouden beïnvloeden en daarom als aparte groep zijn beschouwd (zie bijlage 1). De geregistreerde omvang van de C-, D- en S-groepen is vrijwel gelijk gebleven. Van belang hierbij is dat bedrijven met minder dan 10 sbe in 1972 niet zijn geteld, was dit wel het geval dan zou ook de omvang van de C- en D-groep zijn toegenomen.

De agrarische produktie op de A + B-bedrijven is met ruim 14% toegenomen, dit is met 2,7% per jaar. Deze groei was vrij beperkt. Tegelijk met de toeneming van de produktieomvang is het aantal bedrijven verminderd, waardoor het gemiddeld aantal sbe per bedrijf aanzienlijk is toegenomen (van 84 tot 118). Door deze veranderingen is vanzelfsprekend ook de structuur van de bedrijfsomvang gewijzigd.

Tabel 11. Aantal sbe per beroepsgroep

Beroeps- groep	Aantal sbe		Percentage sbe		Index aantal sbe (1967 = 100)
	1967	1972	1967	1972	
A + B	75 918	86 901	82	80	114
S (AB)	9 735	14 417	11	13	148
C	4 903	4 738	5	4	97
D	2 098	2 124	2	2	101
S	248	216	0	0	87
Totaal	92 902	108 396	100	100	117

N.B. Aantal bedrijven geeft tabel 3.

Het aantal bedrijven met minder dan 110 sbe is sterk verminderd en het aantal met een grotere omvang is sterk toegenomen, vooral die met 150 of meer sbe. In 1972 had ruim de helft (52%) van de bedrijven \geq 110 sbe tegenover slechts een vijfde in 1967 (zie ook bijlage 6).

Tabel 12. Ontwikkeling van het aantal A + B-bedrijven naar omvang \times)

	Aant. in 1967	Uit A+B- groep gegaan	Gebleven, aant. in		In A+B- groep gekomen	Aant. in 1972
			1967	1972		
< 110 sbe	727	176	551	340	11	351
110-150 sbe	134	5	129	213	3	216
≥ 150 sbe	41	3	38	165	5	170
Totaal	902	184	718	718	19	737

\times) Exclusief S(AB)-bedrijven.

De ontwikkeling van de omvangstructuur was vooral het gevolg van uittreding van kleinere bedrijven en vergroting van in beide jaren A + B-bedrijven. De gemiddelde omvang van de uitgetreden bedrijven, was 63 sbe (1967) en de in beide jaren A + B-bedrijven zijn gemiddeld vergroot van 90 tot 118 sbe. Dit betrof 718 bedrijven. Van deze 718 bedrijven is van drie vijfde (63%) de omvang vergroot 1) en van 11% verkleind 1). Uitgaande van de 528 bedrijven die als "blijver" zijn beschouwd is drie kwart (74%) vergroot en 6% verkleind.

In de deelgebieden is de totale produktieomvang het meest toegenomen in Langenboom (6% per jaar), hier is de veredeling relatief meer en de tuinbouw absoluut meer toegenomen dan in de overige gebieden. In de andere deelgebieden is de produktieomvang met 2 à 3% per jaar toegenomen uitgezonderd in Noord West waar deze gelijk is gebleven. Ten slotte zij opgemerkt dat de gemiddelde omvang van de bedrijven in gebied Zuid (130 sbe) en Langenboom (121 sbe) groter is dan in de andere gebieden (110 tot 116 sbe).

§ 5. Arbeidskrachten

Het aantal A + B-bedrijven in het gebied is van 1967 tot 1972 met ruim 18% verminderd, het aantal vaste mannelijke arbeidskrachten met ruim 23%. Hierdoor is het aantal vaste arbeidskrachten per bedrijf nog enigszins afgenomen (van 1,27 tot 1,19). De hiervoor beschreven arbeidsbezetting betreft alleen de A + B-bedrijven. Daarnaast verschaffen de bijzondere of wel S(AB)-bedrijven een aanzienlijke bron van agrarische werkgelegenheid. Op deze bedrijven is het aantal arbeidskrachten zelfs beduidend toegenomen.

De vaste arbeidsbezetting bestaat op de A + B-bedrijven vrijwel geheel uit bedrijfshoofden en zoons en op de S(AB)-bedrijven nagenoeg alleen uit vreemde arbeidskrachten. In de vaste arbeidsbezetting op de A + B-bedrijven nemen de bedrijfshoofden een steeds grotere plaats in.

1) Gerekend naar grootteklassen van < 50 tot 150: opklimmend met 20 sbe, daarboven met resp. 40, 60 en 100 sbe.

Tabel 13. Vaste mannelijke arbeidskrachten

Beroepsgroep	Bedrijfs- hoofden	Meew. zoons	Ov. ge- zinsleden	Vreemden	Totaal
A + B 1967: aant.	903	182	40	20	1145
%	79	16	3	2	100
1972: aant.	744	102	13	19	878
%	85	12	1	2	100
S(AB) 1967: aant.	8	-	1	99	108
1972: aant.	8	1	-	137	146

Evenals elders in Oost-Brabant bestaat vijf zesde van de vaste arbeidskrachten uit bedrijfshoofden. Het aantal meewerkende zoons neemt steeds af en is hier evenals elders maar weinig meer dan 10% van de totale arbeidsbezetting.

Van de 182 in 1967 meewerkende zoons hadden er 55 in 1972 de landbouw verlaten en een ander beroep aanvaard. Er is dus 30% van de meewerkende zoons afgevloeid. Ook in de toekomst zullen zeer waarschijnlijk thans meewerkende zoons de landbouw verlaten. Hiermee zal rekening gehouden dienen te worden bij de berekening van het toekomstige aantal bedrijven (zie hoofdstuk V). Gezien het thans beperkter aantal meewerkende zoons en de tegenwoordig meer gerichte beroepskeuze zou het toekomstig afvloeiingspercentage weleens kleiner kunnen zijn dan dat van de laatste jaren.

§ 6. Vergelijking met andere gebieden

Ten einde de betekenis van de ontwikkeling in het "Land van Cuyk" in de periode 1967 - 1972 beter te doen uitkomen is het gebied vergeleken met andere ruilverkavelingsgebieden in Oost-Brabant. In bijlage 11 zijn hiervan een aantal kengetallen gegeven die merendeels betrekking hebben op dezelfde periode. Deze gegevens worden hier nader bezien en enigszins uitgebreid.

In 1972 behoorde in het "Land van Cuyk" 77% van de geregistreerde bedrijven tot de A + B-groep en zij exploiteerden 90% van de geregistreerde cultuurgrond. Hetzelfde beeld vertoonde "St. -Oedenrode Zuid". Dit was meer dan in "Midden-Maasland" en "St. -Oedenrode Noord" waar 69% van de bedrijven en 83% van de cultuurgrond tot de A + B-groep behoorde.

Wat betreft de vermindering van het aantal A + B-bedrijven behoorde het "Land van Cuyk" tot de gebieden met de hoogste percentages. Dit gold eveneens voor de beroepsverandering van bedrijfshoofden. Bij de bedrijfsopvolging nam dit gebied een midden positie in.

Een derde van het aantal hoofdberoepsbedrijven had een oppervlakte van 15 ha of meer. Dit kwam overeen met "Oploo" en was meer dan in "Midden-Maasland" (27%) en veel meer dan in "St. -Oedenrode" (Zuid 16% en Noord 11%).

Bij de overdracht van bedrijven aan een opvolger was 10% van de cultuurgrond betrokken hetgeen overeenkomt met "St.-Oedenrode Zuid" (Noord 8%). Het grondverkeer zonder overdracht van bedrijven kwam uit op 17% van de cultuurgrond, dit was in "St.-Oedenrode" (Noord 16% en Zuid 15%) iets minder.

De agrarische produktie op de A + B-bedrijven is met ruim 14% toegenomen, dit is met 2,7% per jaar. Deze groei was evengroot als in "Midden Maasland" van 1964 - 1969 doch aanzienlijk minder dan in "St.-Oedenrode" en "Oploo". Hiertegenover is in het "Land van Cuyk" het aantal arbeidskrachten sterker verminderd dan in de andere gebieden.

In alle hier vergeleken gebieden bestaat vijf zesde van de vaste arbeidskrachten uit bedrijfshoofden en ruim tien procent uit meewerkende zoons.

Het gemiddeld aantal sbe per bedrijf was in 1972 in het "Land van Cuyk" groter dan in de andere gebieden met uitzondering van "Oploo". Hetzelfde gold voor het gemiddeld aantal sbe per man.

HOOFDSTUK III

Bedrijfsstructurele aspecten

§ 1. Grondgebruik, verkaveling, produktieomvang

De cultuurgrond in het gebied wordt voor twee derde gebruikt als grasland, de rest meest als bouwland. De laatste jaren is de betekenis van het grasland verder toegenomen (van 58% tot 67%). Ook de oppervlakte grasland is toegenomen waartegenover het areaal bouwland en tuinland is verminderd.

Tabel 14. Grondgebruikers en grondgebruik 1972

Beroeps- groep	Aantal bedr. 1972	Oppervl. in ha 1972	Percentage					
			bouwland		grasland		tuinland	
			1967	1972	1967	1972	1967	1972
A + B	730	9 286	39	29	59	69	2	2
S(AB)	7	318	44	69	18	8	37	23
C+D+S	208	1 081	35	29	62	69	3	2
Totaal	945	10 685	39	31	58	67	3	2
A + B in ha			3 851	2 739	5 729	6 388	216	157
S(AB) in ha			152	218	62	25	128	73

Over de verkavelingstoestand zijn alleen gegevens van 1966 en 1970 aanwezig. In deze periode is in het landbouwgebied Land van Cuyk de verkavelingstoestand nauwelijks gewijzigd. Het gemiddeld aantal kavels per bedrijf (van bedrijven ≥ 5 ha) nam toe van 6,5 tot 6,9. Door een groei van de gemiddelde bedrijfsoppervlakte van 11,8 tot 13,2 ha kon desondanks de gemiddelde kavelgrootte toch nog iets toenemen (van 1,82 tot 1,92 ha). Hieruit kan de conclusie worden getrokken dat in de verkavelingstoestand per bedrijf bij een natuurlijke ontwikkeling weinig of geen verbetering is te verwachten. Bezien naar gemeente (alleen alle bedrijven) was in Boxmeer en Oeffelt de verkaveling het meest ongunstig.

De totale agrarische produktie op de A + B-bedrijven, gemeten in sbe, is van 1967 tot 1972 met 14% (2,7% per jaar) toegenomen. Deze groei was voornamelijk het gevolg van de sterke uitbreiding van de intensieve veehouderij (veredeling). De grondgebonden produktie is nauwelijks toegenomen ($\pm 0,5\%$ per jaar), hiervan is de rundveehouderij (+ 2,6% per jaar) en de tuinbouw uitgebreid en de akkerbouwproduktie verminderd. Ondanks de vermindering met 500 ha cultuurgrond in de A + B-groep, is de omvang van de grondgebonden produktie toch minstens gelijk gebleven. Dit

als gevolg van een intensivering van het grondgebruik (omzetting van bouwland in grasland), waardoor het aantal sbe voor grondgebonden produktie is toegenomen van 5,8 tot 6,3 sbe per ha. Door de ontwikkeling in de laatste jaren is voorts de relatieve betekenis van de veredeling toegenomen en die van de akkerbouw verminderd.

Tabel 15. Produktieomvang van A + B-bedrijven.

	Aantal sbe		Perc. sbe		Index aant. sbe (1967 = 100)
	1967	1972	1967	1972	
Akkerbouw	14 454	10 878	19	13	75
Tuinbouw	8 016	8 148	11	9	102
Rundveehouderij 1)	34 525	39 037	45	44	113
Veredeling	18 923	28 838	25	33	152
Tot. prod.omvang	75 918	86 901	100	100	114

1) Inclusief paarden en schapen.

Op de bijzondere of S(AB)-bedrijven is de totale omvang met bijna de helft toegenomen (zie tabel 11). In deze groep bedrijven is de afgelopen jaren de omvang van de veredelingsproduktie verdubbeld en die van de tuinbouw met 10% toegenomen. De produktie op deze bedrijven bestond in 1972 voor ongeveer twee vijfde uit veredeling en voor ruim de helft uit tuinbouw.

§ 2. Bedrijfstype

Voor de indeling in bedrijfstypen is per bedrijf het aantal standaard-bedrijfseenheden (sbe) berekend voor de rundveehouderij, de akkerbouw, de tuinbouw en de veredelingsproduktie. Afhankelijk van het percentage sbe dat per bedrijf voor deze onderdelen werd gevonden zijn de A + B-bedrijven ingedeeld in acht "bedrijfstypen" (zie bijlage 1).

In 1972 was op 57% van de bedrijven de rundveehouderij de belangrijkste produktietak en op 32% de veredeling. Daarnaast waren er nog een aantal tuinbouwbedrijven (8%) en enige in hoofdzaak akkerbouwbedrijven (3%).

De laatste jaren is de omvang van de veredeling en de rundveehouderij toegenomen en die van de akkerbouw verminderd. Bij de bedrijfstypen, die zijn gebaseerd op de omvang van deze produktietakken, zien we uiteraard een zelfde tendens. De ontwikkeling in de afgelopen vijf jaar bestond dan ook uit een sterke toeneming van de gespecialiseerde rundveehouderijbedrijven en van de veredelingsbedrijven. Dit ging vooral ten koste van de meer gemengde rundveehouderijbedrijven en de akkerbouwbedrijven. Deze verschuivingen hadden doorgaans een vrij geleidelijk verloop en betroffen meest de overgang naar een naastgelegen type. Dit alles is weergegeven in bijlage 7.

Tabel 16. Bedrijfstype van A + B-bedrijven

Bedrijfstype	Aant. bedrijven		Perc. bedrijven		Gem. opp. in ha	
	1967	1972	1967	1972	1967	1972
Gespec. rundv.h.	38	117	4	16	13,8	16,3
Overw. rundv.h.	233	202	26	27	12,7	15,3
Gem. rundveeh.	282	102	31	14	11,5	14,1
Akkerbouwbedr.	82	25	9	3	13,7	17,5
Veredelingsbedr.	60	124	7	17	6,1	7,1
Gem. vered.bedr.	124	107	14	15	9,6	12,1
Tuinbouwbedr.	56	33	6	4	6,0	5,5
Glast.b./champ.	27	27	3	4	2,5	2,2
Alle bedrijven	902	737	100	100	10,9	12,6

Ter illustratie van de verschillen tussen de bedrijfstypen onderling zijn in bijlage 8 enkele kengetallen gegeven. Hierover kan het volgende worden opgemerkt:

- a. De bedrijven met voornamelijk grondgebonden landbouwproductie (rundveehouderij en akkerbouw) zijn qua gemiddelde oppervlakte het grootst, zij het met onderlinge verschillen (zie ook tabel 16). Gezien de omvang zijn deze echter gemiddeld aanzienlijk kleiner (100 à 113 sbe) dan de veredelings- en tuinbouwbedrijven (128 à 143 sbe). Het aantal sbe per man vertoont een zelfde beeld, dit ligt bij de eerste groep (80 à 90 sbe per man) gemiddeld lager dan bij de tuinbouw- (100 à 110 sbe) en de veredelingsbedrijven (120 à 130 sbe). Op de tuinbouw- en veredelingsbedrijven wordt dus gemiddeld een behoorlijke aantal sbe per man bereikt terwijl dit op de gespecialiseerde rundveebedrijven en de gemengde rundveebedrijven met gemiddeld + 90 sbe per man redelijk mag worden genoemd.
- b. Bij de veredelingsbedrijven hebben de meest gespecialiseerde bedrijven gemiddeld de grootste omvang en het meeste sbe per man. De gemengde veredelingsbedrijven hebben gemiddeld aanzienlijk meer grond en melkveehouderij. Dit zijn meer rundveehouderijbedrijven met een belangrijke veredelingsstak.
- c. In de meeste deelgebieden overheersen de typen met grondgebonden landbouwproductie, doch in Zuid en Langenboom behoort maar de helft van de bedrijven hiertoe. In deze beide gebieden bestaat meer dan twee vijfde uit veredelingsbedrijven en gemengde veredelingsbedrijven, in Langenboom vooral van het type met 60% of meer veredeling. De rundveehouderij treedt op de voorgrond in Noord West, Centraal en Escharen waar meer dan de helft (56 à 62%) behoort tot de typen met 60% of meer rundveehouderij.

§ 3. Akkerbouw

De vermindering van de oppervlakte bouwland in de A + B-groep met ruim 1100 ha is voor drie vijfde te wijten aan de overgang naar grasland

en voor de rest aan het uit de groep verdwijnen van grond. De relatieve oppervlakte bouwland van het totale grondgebruik verminderde hiermee met 10% (zie tabel 14). Doordat het aantal bedrijven met bouwland vrijwel evenveel is verminderd als de oppervlakte bleef de gemiddelde oppervlakte bouwland per bedrijf gelijk (4,5 ha). Er zijn nog bijna 50 bedrijven met 10 ha of meer bouwland, dit zijn bijna allen "blijvers".

Tabel 17. Bouwlandgebruik op A + B-bedrijven

Bedrijven met . . . bouwland	Bedrijven		Akkerbouw-gewassen	1967		1972	
	1967	1972		ha	%	ha	%
< 1 ha	52	31	Graan	2 729	71	1 602	59
1 - 3 ha	225	211	Aardappelen	528	14	327	12
3 - 5 ha	283	169	Suikerbieten	356	9	417	15
5 - 10 ha	234	154	Voederbieten	81	2	26	1
10 - 20 ha	49	44	Snijmafs	40	1	330	12
≥ 20 ha	2	3	Ov. gewassen	117	3	36	1
Totaal	845	612	Totaal bouwland	3 851	100	2 739	100

Het bouwplan is de laatste jaren enigszins gewijzigd. De betekenis van de granen en aardappelen is verminderd en het areaal suikerbieten en snijmafs is toegenomen. De snijmafsteelt heeft in dit gebied (12% van het bouwland) tot nu toe weinig opgang gemaakt. Het bouwland op de C + D bedrijven, ruim 300 ha in 1972, werd voor driekwart beteeld met granen, voor een vijfde met hakvruchten en voor slechts 5% met snijmafs.

§ 4. Rundveehouderij

Door de uitbreiding van de oppervlakte grasland met 660 ha is de relatieve betekenis van het grasland in het totale grondgebruik van de A + B-bedrijven met 10% toegenomen (tabel 14). Het aantal bedrijven met grasland is verminderd (van 842 tot 678) waardoor de gemiddelde oppervlakte grasland per bedrijf met 2,6 ha is toegenomen tot 9,4 ha.

Tabel 18. Ontwikkeling van de rundveestapel (aantallen)

Beroeps-groep	Melkkoeien		Jongvee		Weidemestvee	
	1967	1972	1967	1972	1967	1972
A + B	8 079	9 673	10 354	10 874	873	434
S(AB)	29	-	77	-	35	5
C	281	176	479	519	196	133
D	117	63	278	522	99	88
S	12	27	16	30	-	-
Totaal	8 518	9 939	11 204	11 945	1 203	660

Ook de rundveestapel is uitgebreid. Op de A + B-bedrijven is het totale aantal melkkoeien en jongvee toegenomen (met resp. 20% en 5%) en het mestvee gehalveerd. De ontwikkeling ging dus vooral in de richting van de melkveehouderij. Daarnaast nam het aantal bedrijven met melkkoeien belangrijk af (van 785 in 1967 tot 565 in 1972). Door deze ontwikkelingen is het aantal melkkoeien per A + B-bedrijf aanzienlijk toegenomen (van 10,3 tot 17,1). De uitbreiding van de rundveestapel was alleen het gevolg van de vergroting van de oppervlakte grasland + voedergewassen (sniijmaïs, voederbieten). De intensiteit van het grondgebruik - aantal g.v.e. per ha grasland + voedergewassen - is zelfs verminderd (van 2,20 tot 2,11 per ha). Alleen op de gespecialiseerde rundveehouderijbedrijven was sprake van een intensivering van dit grondgebruik (tot 2,25 g.v.e. per ha), bij alle andere bedrijfstypen deed zich ten opzichte van 1967 een vermindering voor (zie bijlage 9). Bij de deelgebieden is het aantal g.v.e. per ha grasland plus voedergewassen in Noord West, Zuid en Zuid Oost duidelijk hoger dan in de andere gebieden. In vergelijking met 1967 was er alleen in Escharen een toeneming.

De gespecialiseerde rundveehouderijbedrijven hebben het grootste aantal melkkoeien per bedrijf (gemiddeld bijna 25), op afstand gevolgd door de overwegend - en de gemengde rundveehouderijbedrijven (gemiddeld resp. ruim 18 en 15). Voorts hebben deze drie typen rundveehouderijbedrijven een veel intensiever grondgebruik voor veehouderij dan de andere typen.

Wat de veebezetting betreft geeft het gebied "Land van Cuyk" de laagste uitkomsten van de onderzochte gebieden in Oost-Brabant. Vooral ten opzichte van "Oploo" zijn de verschillen zeer aanzienlijk (bijlage 11). Mogelijk houdt dit tot op zekere hoogte verband met de vee fokkerij. Zo is in deelgebied Centraal, waar van oudsher veel aan fokkerij wordt gedaan, een duidelijk minder intensief grondgebruik voor de veehouderij (minder koeien en g.v.e. per ha grasland + voedergewassen, meer jongvee) dan in de andere deelgebieden. Daarnaast wordt in de gebieden met uiterwaarden ook relatief meer jongvee gehouden.

In de verdeling van het aantal bedrijven naar het aantal melkkoeien per bedrijf zijn eveneens belangrijke verschuivingen opgetreden.

Tabel 19. Omvang van de melkveestapels op A + B-bedrijven

Aant.melkk, per bedrijf	Aantal bedrijven 1967			Aantal bedrijven 1972		
	type 1+2	type 3	ov.typen	type 1+2	type 3	ov.typen
1 - < 10	76	133	173	40	18	68
10 - < 15	100	114	46	57	34	32
15 - < 20	61	23	13	63	26	34
20 - < 30	31	9	3	99	20	12
30 - < 40	2	1	-	36	1	3
40 - < 60	-	-	-	19	3	-
Totaal	270	280	235	314	102	149
Gemid.aant.	13	10	8	21	15	11

N.B. type 1+2: gespecialiseerde- of overwegend rundveehouderijbedrijven.
type 3 : gemengde rundveehouderijbedrijven.

De laatste jaren is het aantal bedrijven met minder dan 15 melkkoeien sterk verminderd en zijn die met 20 of meer koeien sterk toegenomen. Er zijn echter nog vele kleine veestapels. Dit is vooral van veel belang op die bedrijven waar de rundveehouderij hoofdzaak is. Zo is op de helft van de rundveehouderijbedrijven (type 1 en 2) een veestapel van minder dan 20 koeien. Dit betreft in totaal 314 bedrijven waarvan er 230 als "blijver" zijn aangemerkt. Hieruit volgt dat er nog vele blijvende bedrijven zijn met een kleine veestapel. Willen deze bedrijven in de toekomst een bestaan hebben dan zal een aanzienlijke uitbreiding van de rundveehouderij nodig zijn ofwel vergroting van niet aan de grond gebonden produktie.

Bij de uitbreiding van de melkveestapel is behalve de oppervlakte grond de stalruimte zeer belangrijk. De aanwezige ruimte is zelden geschikt voor de huidige grotere eenheden. De oplossing van dit probleem vormt momenteel de bouw van ligboxenstallen. In 1972 was op 45 bedrijven met melkvee een ligboxenstal aanwezig. Twee derde van deze stallen had een capaciteit van 40 - 60 koeien, elf stallen waren groter en vier kleiner. Van alle bedrijven met melkvee had 8% een ligboxenstal.

Op slechts 11% van de A + B-bedrijven werd in 1972 weidemestvee gehouden, gemiddeld 5,4 stuks per bedrijf. In 1967 kwam dit nog voor op 25% van de bedrijven met gemiddeld 3,9 stuks per bedrijf.

De C-, D- en S-geregistreerden hadden in 1972 slechts 3% van het totale aantal melkkoeien in het gebied, 9% van het jongvee en een derde van het weidemestvee. Zij gebruikten 10% van de totale oppervlakte grasland in het gebied.

§ 5. Veredeling

De grootste produktietak na de rundveehouderij is de veredeling ofwel de intensieve veehouderij. Wat de voedervervoorziening betreft is deze niet grondgebonden, voor de mestafvoer gaat dit echter niet op. In 1972 bestond een derde (33%) van het totale aantal sbe op A + B-bedrijven uit dierlijke veredelingsproduktie. De omvang van de veredeling in de A + B-groep is van 1967 tot 1972 met de helft (52%) uitgebreid.

Met uitzondering van de leghennen is de omvang van alle veredelings-takken toegenomen, verreweg het meest de varkenshouderij. De varkenshouderij is de belangrijkste tak van veredeling met in 1972 83% van de totale veredelingsproduktie op de A + B-bedrijven (1967 80%).

Tabel 20. Omvang van de veredelingsproductie

Diersoort	Aantal dieren op				Aantal dieren per	
	alle bedr.		A + B-bedr.		bedr. op A + B-bedr.	
	1967	1972	1967	1972	1967	1972
Mestkalveren	1 548	2 566	1 069	1 426	19	89
Mestvarkens	30 402	47 462	25 585	41 165	42	103
Fokvarkens	8 596	16 475	6 938	12 394	15	38
Leghennen 1)	1 277	1 094	1 011	879	6	28
Slachtkuikens 1)	3 718	6 483	3 498	6 090	92	185
Slachtkalkoenen 1)	-	268	-	135		

1) In honderdtallen

Tegelijk met het toegenomen aantal dieren in de veredelingssector, is het aantal bedrijven de laatste jaren verminderd. De eenheden per bedrijf zijn hierdoor gemiddeld sterk vergroot. De ontwikkeling in de diverse takken van veredeling was als volgt (zie ook bijlage 10).

a. Kalvermesterij

De kalvermesterij is van geringe betekenis op de A + B-bedrijven. Het aantal bedrijven met mestkalveren verminderde van 57 tot 16 terwijl het aantal dieren per bedrijf is toegenomen van 19 tot 89. Slechts 5 bedrijven hadden in 1972 100 of meer mestkalveren.

b. Varkenshouderij

Zoals reeds gezegd is de varkenshouderij verreweg de belangrijkste tak van veredeling. Het aantal bedrijven waar varkens worden gehouden is in de periode 1967-1972 verminderd van 698 tot 521 ofwel van 77% tot 71% van de A + B-bedrijven. In de varkenshouderij is de fokkerij veruit de belangrijkste produktierichting. De fokkerij is vooral geconcentreerd op de veredelingsbedrijven en de gemengde veredelingsbedrijven. De mesterij komt meer dan de fokkerij ook op andere bedrijven voor.

Tabel 21. Varkenshouderij op A + B-bedrijven

Bedrijven met	Aantal bedrijven		Gem. aantal dieren per bedrijf			
			mestvarkens		fokvarkens	
	1967	1972	1967	1972	1967	1972
Alleen mestvarkens	231	192	71	151		
Alleen fokvarkens	93	122			13	35
Mest- en fokvarkens	374	207	25	59	15	39

De varkensfokkerij gaat vaak samen met enige mesterij, de fokkerij is dan doorgaans het belangrijkste 1). Er is dan ook weinig verschil in gemiddeld aantal fokvarkens tussen bedrijven met alleen fokvarkens en die met ook mestvarkens. De meeste bedrijven met grotere eenheden fokvarkens hebben daarnaast ook nog mestvarkens. Dit is vrij algemeen en werd ook in andere gebieden waargenomen. Het aantal bedrijven met economisch gunstige eenheden van 40 of meer fokvarkens is de laatste jaren sterk toegenomen (van 17 tot 115) en omvat een derde (35%) van alle bedrijven met fokvarkens. Relatief veel van deze bedrijven waren er in de deelgebieden Zuid en Langenboom (45%) en iets minder in Centraal (38%), in de andere deelgebieden was de varkensfokkerij van minder betekenis.

In tegenstelling tot de fokkerij waar de grotere eenheden vooral voorkomen op bedrijven met mest- en fokvarkens, treffen we bij de mesterij de meeste grotere eenheden aan op de gespecialiseerde bedrijven. Op ruim een derde (34%) van de bedrijven met mestvarkens waren eenheden van 100 of meer en op bijna een vijfde (18%) eenheden van 200 of meer. Deelgebied Zuid had de meeste bedrijven met eenheden van 200 of meer.

c. Pluimvee

Het aantal bedrijven met pluimvee was zeer beperkt. Er waren slechts 12 bedrijven met 2 500 of meer leghennen en 28 bedrijven met 10 000 of meer slachtkuikens, eenheden die economisch verantwoord zijn.

§ 6. Tuinbouw

De tuinbouw op de A + B-bedrijven was met 2% van de oppervlakte cultuurgrond en met 9% van het aantal sbe van beperkte betekenis. De afgelopen vijf jaar is het aantal bedrijven met tuinbouw en het areaal tuinbouwgewassen verminderd.

Tabel 22. Tuinbouw en champignons

	Beroepsgroep			
	A + B en S(AB)		C + D + S	
	1967	1972	1967	1972
Aantal bedrijven met:				
alleen tuinbouw open grond	121	72	52	20
glastuinbouw + tb. open gr.	18	20	-	-
champign. + tuimb. open gr.	6	6	-	-
alleen champignons	10	9	2	1
Tuinbouw open grond in ha	340	223	37	21
Glastuinbouw in ha	4,00	7,24	-	-
Champignons: aantal cellen	63	87	4	2
teeltopp. (m2)	8 145	16 600	600	250

1) Hierbij zij opgemerkt dat fokvarkens < 50 kg als mestvarkens zijn beschouwd.

Het areaal glas - in 1972 meest niet verwarmd - is uitgebreid evenals de oppervlakte champignons. Meer dan de helft van de champignon-teelt behoort tot de S(AB)-groep.

De tuinbouwgewassen in de open grond bestaan voor twee vijfde uit groenten, voor een vijfde uit fruit, voor een derde uit boomkwekerijgewassen en voor 5% uit bloembollen. Op de A + B-bedrijven was het aandeel van fruit 31% en van boomkwekerijgewassen 19%. De tuinbouw op de S(AB)-bedrijven bestaat voor twee derde uit boomkwekerijgewassen (rozenteelt), de rest uit groenten. Ten opzichte van 1967 is het areaal fruit en bloembollen in het gehele gebied verminderd en de oppervlakte groenten en boomkwekerijgewassen elk met een vijftal ha toegenomen. De oppervlakte boomkwekerijgewassen (+ 80 ha) kwam voor bijna twee derde voor op de S(AB)-bedrijven.

§ 7. Arbeidsbezetting, sbe per man

Zoals reeds is gezegd (hoofdstuk 2, § 5) bestond meer dan vier vijfde van de vaste mannelijke arbeidsbezetting op de A + B-bedrijven uit bedrijfshoofden. De meeste A + B-bedrijven (82%) zijn dan ook "eenmansbedrijven". Op de meeste andere bedrijven werken twee arbeidskrachten (17%) en op 9 bedrijven drie. De laatste jaren is het aantal "eenmansbedrijven" toegenomen, in 1967 bestond 75% uit eenmans- en 23% uit tweemansbedrijven. De S(AB)-bedrijven hebben allen meerdere arbeidskrachten, veelal meer dan tien.

Op de A + B-bedrijven is het aantal sbe per vaste mannelijke arbeidskracht de afgelopen vijf jaar met de helft toegenomen (van 66 tot 99 sbe), dit is met 8,4% per jaar. Deze toeneming was vooral het gevolg van de vermindering van het aantal arbeidskrachten, hierdoor is het aantal sbe per man met + 5,5% per jaar vermeerderd. Daarnaast is door de uitbreiding van de produktie het aantal sbe per man met + 2,8% per jaar toegenomen.

Bezien naar bedrijfstypen was het aantal sbe per man veruit het hoogst op de veredelingsbedrijven en de gemengde veredelingsbedrijven (resp. 132 en 118 sbe per man). Op de veredelingsbedrijven (type 5) is bovendien het aantal sbe per man het meest toegenomen (zie ook bijlage 8). Verder zij opgemerkt dat op de bedrijven die als "blijvend" zijn aangemerkt in 1972 een gemiddelde van 110 sbe per man werd bereikt.

In de deelgebieden is het aantal sbe per man het meest toegenomen in Langenboom (70%) gevolgd door Centraal en Zuid (55%), in deze gebieden was relatief de meeste veredeling.

Tussen de deelgebieden bestaan aanzienlijke verschillen in gemiddeld aantal sbe per man. Zo komen Langenboom en Zuid op 110 sbe per man, Wilbertoord en Centraal op 100 sbe en de andere gebieden op 90 sbe per man. Wellicht zijn deze verschillen vooral afhankelijk van de mate waarin veredeling in deze gebieden voorkomt. De gebieden met het meeste sbe per man hebben relatief de meeste veredelingsbedrijven (type 5 en 6), zie hiervoor bijlage 8.

	Veredeling in % van alle sbe		Aantal sbe per man	
	1967	1972	1967	1972
Zuid-Oost	17	23	62	86
Centraal	23	34	63	98
Zuid	25	37	71	110
Escharen	27	30	66	94
Noord-West	28	26	65	90
Langenboom	34	45	65	111
Wilbertoord	30	30	73	101
Alle gebieden	25	33	66	99

§ 8. Vergelijking met andere gebieden

Evenals in het vorige hoofdstuk zal ook de in dit hoofdstuk beschreven landbouwkundige ontwikkeling worden vergeleken met andere gebieden in Oost-Brabant.

De cultuurgrond in het "Land van Cuyk" werd voor 69% gebruikt als grasland, "Oploo" gaf een zelfde percentage. In de andere gebieden was meer grasland "Midden-Maasland" 75% en "St.-Oedenrode" 85%. In geen enkel gebied was meer dan 3% tuinland.

Het bouwland werd voor 12% gebruikt voor de teelt van snijmais. Dit was minder dan in "Midden-Maasland" (16%) en "Oploo" (28%) en veel minder dan in "St.-Oedenrode" (Noord 31% en Zuid 43%).

De bedrijven met melkvee hadden voor 34% een melkveestapel van 20 of meer koeien. "St.-Oedenrode Zuid" kwam op eenzelfde percentage, "Midden-Maasland" (31%) lag iets lager en in "Oploo" (51% in 1973) waren aanzienlijk meer grotere veestapels.

Het gemiddeld aantal mestvarkens per bedrijf met mestvarkens (ruim 100) is vrijwel gelijk aan dat in "Midden Maasland" en "St.-Oedenrode Zuid". In het "Land van Cuyk" worden echter gemiddeld meer fokvarkens gehouden (38 per bedrijf) dan in de beide andere gebieden (\pm 30 per bedrijf). "Oploo" kwam in 1973 aanzienlijk hoger uit, hier waren meer mestvarkens per bedrijf (bijna 150) en ook meer fokvarkens (50).

Op een derde van de bedrijven met fokvarkens werden eenheden van 40 of meer gehouden. Dit was meer dan in "Midden-Maasland" (25%) en "St.-Oedenrode Zuid" (29%) doch minder dan in "Oploo" (45%).

HOOFDSTUK IV

Bedrijfseconomische aspecten

In tegenstelling tot de twee voorgaande hoofdstukken die gebaseerd zijn op individuele gegevens van alle bedrijven, zijn voor de bedrijfseconomische beschouwing geen directe gegevens per bedrijf beschikbaar. Hierdoor en ook doordat het onderzoek niet specifiek is gericht op de bedrijfseconomische aspecten kan dit facet slechts globaal worden weergegeven.

Eerder in dit rapport zijn door middel van standaardbedrijfseenheden (sbe) de diverse bedrijfsonderdelen onder één noemer gebracht en is het totale aantal sbe gebruikt als maat voor de bedrijfsomvang en de productieomvang per man. Als elke sbe een zelfde arbeidsinkomen in guldens vertegenwoordigde was het arbeidsinkomen per bedrijf en per man eenvoudig exact weer te geven. Dit is echter niet het geval, het arbeidsinkomen per sbe vertoont een grote spreiding. Enkele oorzaken hiervan zijn het vakmanschap van de ondernemer, de productie per ha en per dier en het niveau van de opbrengstprijzen. Wat dit laatste betreft zal uitgaande van gelijkblijvende kosten een hoge opbrengstprijs een hoger arbeidsinkomen per sbe opleveren dan een lage prijs.

Als in het volgende voor de bepaling van het arbeidsinkomen per bedrijf toch wordt uitgegaan van een gemiddeld arbeidsinkomen per sbe betekent dit dat slechts een beeld wordt geschetst van het gemiddeld arbeidsinkomen. Voor de beoordeling van een gebied in vergelijking met andere gebieden is dit een juiste maatstaf. De bepaling van het gemiddeld arbeidsinkomen per sbe is gebaseerd op het LEI-boekhoudnet. Gemiddeld over drie boekjaren (1970/73) werd op de bedrijven in het gebied een arbeidsinkomen van ongeveer f 170,- per sbe 1) gevonden, de bedrijven nabij het gebied lagen iets hoger. Verder bleek het arbeidsinkomen per sbe op grotere en kleinere bedrijven vrijwel gelijk te zijn. Dit geldt ook voor bedrijven met veredeling doch hiervan waren slechts weinig boekhoudbedrijven voorhanden (tabel 23).

Voor het ruilverkavelingsgebied "Land van Cuyk" is voor 1972 een berekening gemaakt op basis van een arbeidsinkomen van f 170,- per sbe. Het resultaat van deze berekening, uitgedrukt in arbeidsinkomen per bedrijf en per arbeidskracht is in bijlage 12 weergegeven. Hieruit blijkt dat het gemiddelde arbeidsinkomen per bedrijf in 1972 + f 21 800,- was en per vaste mannelijke arbeidskracht + f 17 000,-. Alleen van de A + B-bedrijven bezien werd per bedrijf + f 19 000,- en per man + f 16 700,- aan arbeidsinkomen behaald.

1) Eigenaarsbasis.

Tabel 23. Arbeidsinkomen per sbe in guldens (eigenaarsbasis)

Bedrijven	Deelnemers LEI-boekhouding			Gemiddeld 1970/73
	1970/71	1971/72	1972/73	
In het gebied	105 (7)	162 (13)	241 (8)	169
Nabij het gebied	114 (16)	175 (18)	252 (11)	180
In + nabij gebied	111 (23)	169 (31)	247 (19)	176
Van < 118 sbe 1)	101 (10)	178 (6)	248 (4)	176
Van ≥ 118 sbe 1)	119 (13)	167 (25)	247 (15)	178

N.B. Tussen haakjes () aantal bedrijven.

1) In 1972 was de gemiddelde omvang van de A + B-bedrijven in het ruilverkavelingsgebied "Land van Cuyk" 118 sbe per bedrijf.

Vervolgens zijn de bijlage 13 een aantal kengetallen weergegeven van bedrijven die in de LEI-boekhouding zijn opgenomen. Dit betreft alleen bedrijven met overwegend veehouderij, gelegen in of nabij het ruilverkavelingsgebied en meer regionale gegevens van de consulentschappen Tilburg en Eindhoven. Deze vergelijking omvat, een beperkt aantal, voor de onderscheiden boekjaren praktisch dezelfde bedrijven. De onderscheiden boekjaren vertonen onderling grote verschillen in arbeidsinkomen per sbe. Zo kan 1971/72 als vrij normaal beschouwd worden en dient 1972/73 als een zeer goed jaar te worden gezien.

Op grond van de gegevens van dit beperkte aantal bedrijven bleek het arbeidsinkomen per sbe in het gebied lager te zijn dan in de consulentschappen. Overigens waren de verschillen tussen de groepen boekhoudbedrijven niet erg groot. Dat bij vergelijking van dergelijke kleine aantallen voorzichtigheid is geboden blijkt uit het volgende. Volgens de boekhoudbedrijven is het aantal g.v.e. per ha voederoppervlakte in het gebied groter dan in de consulentschappen terwijl dit in het gehele verkavelingsgebied ten opzichte van andere gebieden lager is (zie bijlage 11). De boekhoudbedrijven in het gebied liggen waarschijnlijk boven het gemiddelde van alle bedrijven.

Enkele gemiddelde kengetallen van het zeer beperkte aantal boekhoudbedrijven kunnen vergeleken worden met het grote aantal overwegend rundveehouderijbedrijven in het ruilverkavelingsgebied. Gezien dit verschil hebben deze conclusies een zeer globaal karakter. Op de (grote groep) bedrijven in het blok zijn gemiddeld minder melkkoepen per bedrijf doch wordt meer jongvee gehouden. Verder ligt op de bedrijven in het blok de gemiddelde veebezetting per ha iets lager. Ook de bedrijfsomvang en het aantal sbe per man blijkt in het blok lager te liggen dan op de boekhoudbedrijven. Voor wat de boekhoudbedrijven betreft is de steekproef ten opzichte van de kleine bedrijven onderbezet zodat in feite met wegingsfactoren zou moeten worden gewerkt.

HOOFDSTUK V

Toekomstige ontwikkeling

In het voorgaande zijn een aantal ontwikkelingen beschreven die in de afgelopen periode plaatsvonden. Het aantal bedrijven en het aantal arbeidskrachten is sterk verminderd. De productieomvang is toegenomen vooral door uitbreiding van de veredelingsproductie doch ook door intensivering van het grondgebruik. De verhouding tussen de hoeveelheid arbeid die in de landbouw wordt aangewend en de overige produktiefactoren is verbeterd waardoor de produktie per man is vergroot. In dit hoofdstuk wordt getracht een beeld te vormen van de ontwikkelingen in de komende tien jaren zonder hierbij rekening te houden met een ruilverkaveling.

§ 1. De toekomstige ontwikkeling van het aantal A + B-bedrijven

In hoofdstuk II is een uitvoerige analyse gegeven van de ontwikkeling van het aantal bedrijven in de periode 1967-1972. Deze aantalsontwikkeling is het resultaat van het proces van toetreding en uittreding. De uittreding kan door natuurlijke oorzaken plaatshebben (abdication, ziekte, overlijden) of door beroepsverandering. De toetreding wordt beïnvloed door het aantal potentiële opvolgers van binnen het gebied en van buiten het gebied. In bijlage 14 zijn deze bewegingen weergegeven. De drie genoemde stromingen zullen achtereenvolgens behandeld worden.

- beroepsverandering.

In de periode 1967-1972 was 16% van de bedrijven jaarlijks betrokken bij beroepsverandering van het bedrijfshoofd (gerelateerd aan het totaal-aantal bedrijven). Per leeftijdsklasse is het beeld daarbij gevarieerd. Deze beroepsveranderingscoëfficiënten per leeftijdsklasse worden nu voor de twee komende vijfjaarlijkse perioden met gemiddeld 0,25% per jaar verlaagd. In dit gebied zijn relatief meer bedrijfshoofden van beroep veranderd dan in andere gebieden in Oost-Brabant en het lijkt reëel dat dit wat zal verminderen. Er zijn inmiddels al veel kleine bedrijven verdwenen en bovendien is de ontwikkeling van de werkgelegenheid buiten de landbouw thans minder rooskleurig. In de periode 1972-1977 zal aldus 1,3% van de bedrijven betrokken zijn bij beroepsverandering van het bedrijfshoofd en in 1977-1982 1,4%. Op zich beschouwd is dit een reëel percentage en blijft daarmee ook binnen de perken van de resultaten van onderzoekingen t.a.v. het aantal mogelijke beroepsveranderaars (nl. in Friesland, Drentse zandgronden, Overijssel en Noord-Brabant). De voorlopige conclusie uit deze onderzoekingen is dat men t.a.v. een eventuele stijging van het beroepsveranderingspercentage zeer voorzichtig moet

zijn. Deze verwachting kan ook sterk beïnvloed worden door ontwikkelingen op korte termijn. Voor de eerste jaren verwacht men geen stijging van het beroepsveranderingspercentage. Zou men uitgaan van een optimaal aantal sbe per man dan zou het aantal beroepsveranderaars nog belangrijk groter moeten zijn.

Tot 1982 zullen op deze wijze berekend 89 bedrijven te maken krijgen met beroepsverandering van het bedrijfshoofd. In een aantal gevallen zal het bedrijf nog door een opvolger worden voortgezet (meestal niet uit de eigen familiekring).

- abdicatie, ziekte en invaliditeit.

Abdicatie speelt hierbij uiteraard de belangrijkste rol. De gemiddelde abdicatieleeftijd is hiervoor een geschikt kengetal. In hoofdstuk II werd voor de periode 1967-1972 een gemiddelde abdicatieleeftijd berekend van 63,8 jaar. Dit had alleen betrekking op de abdicatie van bedrijfshoofden van ≥ 50 jaar, overigens wel met inbegrip van ziekte en overlijden in deze leeftijdsgroep. Bedrijfshoofden zonder opvolger abdicerden gemiddeld op jongere leeftijd. Voor de toekomst is te verwachten dat het aantal opvolgers nog aanmerkelijk zal teruglopen. Tengevolge hiervan zal ook de gemiddelde abdicatieleeftijd zeker niet hoger worden dan 64 jaar. Dan zal in de komende 10 jaar op 226 bedrijven met een bedrijfshoofd van ≥ 54 jaar de abdicatie een rol spelen. Deze abdicatieleeftijd is ook doorgerekend in het model naar vijf jaar-klassen in bijlage 14. Voor abdicatie, ziekte en overlijden van jongere bedrijfshoofden zijn dezelfde coëfficiënten per leeftijdsklasse aangehouden als in de periode 1967-1972.

- toetreding.

Bij de toetreding kunnen enkele groepen onderscheiden worden. Op de eerste plaats de opvolgers uit eigen kring, vervolgens de z.g. vreemde opvolgers van binnen het gebied, van buiten het gebied, stichters van nieuwe bedrijven en degene die van hun nevenberoep in de landbouw hun hoofdberoep maken.

Als men het aantal potentiële opvolgers binnen het gebied beschouwd dan zijn daar ook goedeels in begrepen z.g. vreemde opvolgers van binnen het gebied of eventueel stichters van nieuwe bedrijven. Verder wordt het aantal nevenberoepers die tot de categorie landbouwers overstappen verwaarloosd. Dit aantal is reeds in mindering gebracht op het toekomstige aantal beroepsveranderaars.

Aldus rest alleen nog de bepaling van het aantal potentiële opvolgers van binnen het gebied. Voor opvolging (bedrijfsovername) komen in principe in aanmerking die bedrijven, welke in de toekomst met abdicatie van het bedrijfshoofd te maken krijgen, i.c. de genoemde 226 bedrijven uit het vorige punt.

Van bedrijven met een bedrijfshoofd van ≥ 54 jaar in 1972 is de opvolgingssituatie in de volgende tabel weergegeven.

Tabel 24. Opvolgingssituatie op A + B-bedrijven

	Aantal bedrijfshoofden van 54 jaar en ouder			
	totaal	met opvolger	opvolging nog onbekend	zonder opvolger
< 10 ha	84	19	3	62
10 - < 15 ha	87	33	4	50
≥ 15 ha	55	36	-	19
Totaal	226	88	7	131
< 90 sbe	125	21	3	101
≥ 90 sbe	101	67	4	30

Zoals uit deze tabel blijkt is op 88 bedrijven een opvolger en verder mag voor 4 bedrijven (≥ 10 ha en/of ≥ 90 sbe) waar de opvolging nog onbekend is een opvolger worden verwacht. Het aantal opvolgers op deze bedrijven komt hiermee uit op 92. Evenals in het jongste verleden zal een aantal opvolgers een ander beroep kiezen en het bedrijf niet overnemen. De laatste jaren heeft 30% van de meewerkende zoons de landbouw verlaten (zie hoofdstuk II, par. 5). Gezien het thans beperkte aantal meewerkende zoons en de tegenwoordig meer gerichte beroepskeuze is dit percentage voor de toekomst te hoog. Daarom wordt aangenomen dat in de komende tien jaar 10% alsnog uit de landbouw zal gaan, dit ook omdat er nog diverse kleine bedrijven zijn waar een opvolger is. Van de 92 opvolgers zullen er dan nog 83 overblijven.

In totaal krijgen ongeveer 260 bedrijven met opvolging te maken. Voor de toekomst is uitgegaan van 105 toetreders zodat naast de te verwachten 83 eigen opvolgers nog ruimte overblijft voor 22 vreemde opvolgers of nieuw te stichten bedrijven. Dit is 21% vreemde opvolgers-toetreders tegen in het verleden 28%. Dit aantal van 105 opvolgers-toetreders is in het model (zie bijlage 14) bij leeftijdsklasse en per 5-jaarlijkse periode doorgerekend. De gemiddelde toetredingsleeftijd werd hierbij nauwelijks verlaagd. Gerelateerd aan het aantal bedrijven met abdicatie van een bedrijfshoofd na zijn 50 ste levensjaar, zal het opvolgingspercentage in de periode 1972-1977 42,6% bedragen en voor 1977-1982 43,5%. Op deze wijze berekend voor de periode 1967-1972 was de toetreding 53%.

In bijlage 14 is de prognose in een model naar leeftijdsklasse uitgewerkt. Het aantal landbouwbedrijven zal dan in 1977 610 bedragen en in 1982 500, een vermindering in elke periode van bijna 4% per jaar. Dit is een even sterke vermindering als in de periode 1967-1972.

In de leeftijdsopbouw zal nauwelijks verandering komen. De prognose werd niet naar deelgebieden opgesteld. De verschillen in ontwikkeling zullen wat dit betreft geringer zijn dan in de afgelopen jaren.

De prognose berust deels op extrapolatie van de ontwikkeling uit het verleden, deels op informatie uit het gebied (opvolging). Schommelingen in de conjunctuur (werkgelegenheid buiten de landbouw) kunnen dit resultaat beïnvloeden. Voorts is in deze prognose geen rekening gehouden met een vermindering van de oppervlakte cultuurgrond.

§ 2. De indeling in blijvers en wijkers

Naast de vooruitberekening van het aantal bedrijven, waarbij wordt uitgegaan van toetreding en uittreding van bedrijfshoofden, kan ook een beeld van de toekomstige ontwikkeling worden gevormd door een indeling van de bedrijven in blijvers en wijkers. Deze indeling is gemaakt met behulp van streekkenners en de Provinciale Directie voor de Bedrijfsontwikkeling. Als blijvers zijn aangemerkt de bedrijven die over tien jaar - dus in 1982 - nog als A + B-bedrijf (of S(AB)-bedrijf) zullen bestaan. De bedrijven waarover men geen uitspraak kan doen zijn twijfelers genoemd. Van de 745 A + B-bedrijven in 1972 zijn er voor 1982 gezien als:

blijvers	549	74%
twijfelaars	32	4%
wijkers	164	22%

Dit aantal van 549 blijvers is niet direct vergelijkbaar met het aantal dat vooruitberekend is met de demografische methode. Bij deze indeling in blijvers en wijkers wordt immers geen rekening gehouden met het ontstaan van nieuwe bedrijven en de overgang van C- of D- naar A + B-bedrijven. In de periode 1972 - 1982 zal de vermindering volgens de demografische methode onder deze veronderstelling 4% per jaar bedragen. De vermindering volgens de blijvers-wijkersindeling komt op 3% per jaar. Er is dus een aanzienlijk verschil. Volgens de berekening met de demografische methode gaan van 1972 tot 1982 245 bedrijven uit de A + B-groep (745 minus 500), volgens de indeling in blijvers en wijkers 196 1). Een verschil dus van 49 bedrijven. Dit verschil wordt vooral veroorzaakt door de snellere vermindering van het aantal jongere bedrijfshoofden (< 55 jaar). Volgens de blijvers-wijkersindeling zijn onder de bedrijfshoofden jonger dan 55 jaar 84 wijkers, volgens de demografische methode echter 129. Bij de berekening volgens de demografische methode is wat deze jongere bedrijfshoofden betreft de kans op beroepsverandering niettemin iets verlaagd ten opzichte van de afgelopen periode. Tijdens de indeling in blijvers en wijkers is de vermindering in deze niet in die mate naar voren gekomen. Deels is dit verklaarbaar uit het feit dat bij de blijvers-wijkersindeling met factoren als sterfte, invaliditeit en ziekte geen rekening kan worden gehouden. De vermindering van het aantal bedrijven zal dus mogelijk sneller verlopen dan volgens de indeling in blijvers en wijkers is te voorzien. Bij de beoordeling van eventuele beroepsverandering in een periode van 10 jaar is men anderzijds kennelijk voorzichtig te werk gegaan en heeft men niet intuïtief de trend van de laatste jaren doorgetrokken. Daar de indeling in blijvers en wijkers met zorg en door plaatselijk deskundige personen is uitgevoerd moeten we concluderen dat het cijfer berekend met de demografische methode met voorzichtigheid behandeld dient te worden; deze vooruitberekening is wellicht als een maximum te beschouwen.

1) De twijfelaars zijn hier bij de wijkers geteld.

§ 3. De ontwikkeling van de oppervlakte cultuurgrond op A + B-bedrijven

De oppervlakte cultuurgrond in gebruik bij A + B-bedrijven (inclusief S(AB)-bedr.) is de laatste jaren verminderd (hoofdstuk II, § 1 t/m 3). Dit kwam voornamelijk doordat bedrijven uit de A + B-groep zijn gegaan. Deze bedrijven stoten namelijk niet meteen alle grond af. Ondanks de snelle vermindering van het aantal A + B-bedrijven is de vermindering van de oppervlakte grond in deze groep echter beperkt gebleven. Verder is gebleken dat de grond op de C-, D- en S-bedrijven niet erg "vastzit", een groot percentage grond op deze bedrijven werd losgelaten (hoofdstuk II, § 3).

Zoals in de vorige paragraaf bleek wordt verwacht dat de vermindering van het aantal bedrijven door zal gaan. De bedrijven die de A + B-groep gaan verlaten zullen geleidelijk grond loslaten. Voorts zal grond vrijkomen op bestaande nevenbedrijven. In 1972 was 10% van de cultuurgrond in handen van C-, D- en S-bedrijven. Deze zullen een gedeelte van deze grond geleidelijk loslaten.

Deze ontwikkelingen worden kwantitatief weergegeven in tabel 25.

Tabel 25. De ontwikkeling van het grondgebruik 1) in de periode 1967 - 1982

	1967	1967	1972	1972	1977	1977	1982
		1972		1977		1982	
Oppervlakte in ha: totaal	11 182		10 685		10 180		9 700
A + B- en S(AB)-bedr.	10 134		9 604		9 117		8 976
C + D + S-bedr.	1 048		1 081		1 063		724
Oppervlakte van bedr. die							
- uit de A+B-groep gaan 2)		1 571		1 519		933	
- in de A+B-groep blijven		8 565		8 085		8 184	
Oppervlakte die in de A+B-groep blijft 3)		1 039		1 032		792	

1) Bedrijven met 10 sbe of meer.

2) Voor 1972 - 1982 aantal bedrijven x 9,2 ha.

3) 39,7% van alle grond die niet in beide jaren tot de A + B-groep behoort.

Uitgaande van een vermindering van het grondgebruik van $\pm 1\%$ per jaar x), zal in 1982 nog + 9 700 ha cultuurgrond in gebruik zijn. De oppervlakte van de bedrijven die uit de A + B-groep zullen gaan is gelijk gesteld aan de gemiddelde oppervlakte van de "wijkers" dat is 9,15 ha.

x) De afgelopen vijf jaar was dit 0,9% per jaar. Sterkere vermindering door o.a. aanleg rijkswegen, zandwinning, enz.

Van de grond die niet in beide jaren tot de A + B-groep behoorde (dus de oppervlakte van bedrijven die uit de A + B-groep zijn gegaan plus de oppervlakte van C-, D- en S-bedrijven) is de afgelopen periode 39,7% in de A + B-groep gebleven c.q. gekomen (bedrijfsvergroting, stichting nieuwe bedrijven). Dit percentage wordt voor de toekomst constant gehouden.

Volgens de berekening in tabel 25 zal het grondgebruik op de C-, D- en S-bedrijven aanvankelijk gelijkblijven en op den duur verminderen. De 500 A + B-bedrijven zullen in 1982 bijna 9 000 ha cultuurgrond hebben wat uitkomt op gemiddeld 18 ha (1967 gemiddeld 11,1 ha en 1972 gemiddeld 12,9 ha). De bedrijfsgrootteverdeling 1) zal hierbij aanzienlijke wijzigingen ondergaan. Het aantal bedrijven kleiner dan 10 ha zal afnemen van 257 in 1972 tot 118 in 1982, daartegenover zal het aantal bedrijven groter dan 20 ha toenemen van + 100 tot 177.

Tabel 26. De A + B-bedrijven naar oppervlakte (exclusief S(AB)-bedrijven)

	1967		1972		1982	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%
< 5 ha	110	12	99	13	59	12
5 - < 10 ha	317	35	158	22	59	12
10 - < 15 ha	311	35	245	33	79	16
15 - < 20 ha	100	11	133	18	118	24
20 - < 30 ha	57	6	88	12	123	25
≥ 30 ha	7	1	14	2	54	11
Totaal	902	100	737	100	492	100

§ 4. De ontwikkeling in de produktietakken

a. De rundveehouderij

De verhouding tussen bouwland en grasland is de laatste vijf jaar gewijzigd in de richting van meer grasland. Het is de vraag of de uitbreiding van de oppervlakte grasland door zal gaan. Tot nu toe was de omzetting van bouwland in grasland in het Land van Cuyk minder sterk dan in de Meijerij. In het Land van Cuyk is thans dan ook relatief meer bouwland. Hoewel de rundveehouderij verder zal uitbreiden zal de oppervlakte bouwland wellicht niet verminderen. De, mogelijk voornaamste, reden hiervoor is dat voor de teelt van granen op het bouwland een aantrekkelijk alternatief is gekomen in de vorm van snijmafs. Deze teelt past niet alleen goed in het produktieplan, maar biedt ook grote mogelijkheden voor de ruwvoervoorziening van het rundvee en is bovendien mogelijk op voor grasland minder geschikte gronden. De snijmafsteelt was in 1972, met 12% van het bouwland, nog van beperkte betekenis. Niettemin

1) Voor 1982 berekend met een lognormale verdeling (exclusief S(AB)-bedrijven).

dient rekening te worden gehouden met verdere uitbreiding van het areaal snijmaf en daardoor met een meer gericht zijn van het bouwland op de rundveehouderij.

Om deze reden wordt dan ook geen verdere uitbreiding van de oppervlakte grasland verwacht. In dit geval zal in 1982 op de A + B-bedrijven globaal genomen + 6 000 ha grasland voorkomen, daarnaast 2 510 ha bouwland en 150 ha tuinland.

Voor de vooruitberekening van het aantal bedrijven met melkkoeien in 1982 wordt de ontwikkeling in de afgelopen periode min of meer doorgetrokken. We zagen immers dat de situatie in de melkveehouderij, met name de omvang van de veestapels, nog veel kan verbeteren. In 1967 werd op 87% van de A + B-bedrijven melkvee gehouden, in 1972 nog op 77% en naar verwachting in 1982 nog op twee derde (66%).

Het aantal melkkoeien is de laatste vijf jaar met 3,5% per jaar toegenomen. Tegelijk hiermee is het grondgebruik ten behoeve van de rundveehouderij met 894 ha vergroot (grasland 659 ha, voedergewassen 235 ha). Voor de toekomst wordt geen rekening gehouden met een verdere uitbreiding van de oppervlakte grasland. Door de snijmafsteelt en een verdere intensivering van het grondgebruik wordt aangenomen dat in 1982 een veebezetting van 2 melkkoeien plus 1,5 stuks jongvee per ha grond tot de mogelijkheden behoort. Bij een oppervlakte van 7 850 ha (6 000 grasland + 1 850 ha bouwland) komt dit neer op 15 700 melkkoeien. De toeneming van het aantal melkkoeien voor de periode 1972 - 1982 is dan bijna 5% per jaar. Het aantal melkkoeien per bedrijf met melkvee wordt dan gemiddeld 50. Een dergelijke uitbreiding van de melkveestapel zal alleen mogelijk zijn door aanpassing van de stalruimte in de vorm van bouw van ligboxenstallen. Deze ontwikkeling is thans in volle gang. Zo was er in 1972 op 45 bedrijven een ligboxenstal en eind 1974 op 91 bedrijven. Deze ontwikkeling zal gezien de huidige omstandigheden van verkaveling, beschikbare grond en bedrijfsvoering niet in ditzelfde tempo doorgaan. Voor 1982 wordt dan ook verwacht dat het aantal ligboxenstallen in dit gebied tussen de 125 en de 150 zal liggen.

b. De akkerbouw

In het voorgaande is gesteld dat niet verwacht wordt dat de oppervlakte bouwland zal verminderen. Omdat de snijmafsteelt wellicht verder zal uitbreiden zal het bouwland grotendeels ten dienste staan van de rundveehouderij. Op de rest van het bouwland (naar schatting 660 ha) zullen intensievere gewassen worden verbouwd zoals suikerbieten - welk areaal de laatste vijf jaar is toegenomen - en aardappelen. De intensiteit van dit bouwlandgebruik wordt daarom voor 1982 gesteld op 6 sbe per ha.

c. De veredeling

In de veredelingssector deden zich in de afgelopen periode een aantal ontwikkelingen voor die ongetwijfeld ook in de toekomst door zullen gaan. Dit is een uitbreiding van het aantal dieren en een vermindering van het aantal bedrijven waarop deze voorkomen. Wat betreft de vermindering van het aantal bedrijven zij opgemerkt dat er nog vele bedrijven zijn met

kleine eenheden veredeling (hoofdstuk III, § 5). Dit is met name het geval bij de bedrijven met varkens en leghennen. Sommige bedrijven zullen deze kleine eenheden afstoten, anderen zullen uitbreiden. Betreffende de te verwachten uitbreiding van het aantal dieren het volgende. Op vele bedrijven is de produktieomvang te klein om een redelijk inkomen te verschaffen. Men zal er dus naar streven de produktieomvang te vergroten. Eerder is gesteld dat een aantal bedrijven de rundveestapel zal uitbreiden. Voor veel bedrijven is echter in de rundveehouderij onvoldoende perspectief door tekort aan grond hetzij doordat in hun situatie (van leeftijd, gezinsomstandigheden, ondernemerskwaliteit) veranderingen niet altijd verantwoord zijn. Zij zullen naast de rundveestapel een of meer veredelingstakken aanhouden en/of uitbreiden. Voorts is op de bedrijven waar de veredeling reeds de belangrijkste produktietak vormt verdere uitbreiding te verwachten.

Hoe snel de uitbreiding in de komende 10 jaar zal verlopen is moeilijk te zeggen. Dit is van vele factoren afhankelijk. Hierbij kan gedacht worden aan de marktsituatie, de groei van de bevolking, de ontwikkeling van de welvaart e.a. Gezien de externe produktiefactoren kan gewezen worden op de gunstige ligging van het gebied zowel ten aanzien van de toeleveringsbedrijven als van de afzet. Voorts ligt het gebied in een spannings veld van concurrerende bedrijven wat voor de boer uiteraard voordelen kan opleveren. Deze factoren, gebrek aan alternatieven en een gunstige positie op de markt, zullen in de toekomst niet minder zwaar wegen dan in het verleden. Een belemmering van de groei kan eventueel voor een aantal bedrijven worden gevormd door de hinder die de stank veroorzaakt en door de afvoer van de mest. Of dit de ontwikkeling sterk zal beïnvloeden valt te betwijfelen, vele bedrijven liggen op voldoende afstand van de bebouwde kom en voor de andere problemen wordt algemeen naar oplossingen gezocht.

De veredelingsproduktie is van 1967 tot 1972, gemeten in sbe, met 52% of ruim 8,5% per jaar toegenomen. Naar verwachting zal deze groei de komende 10 jaar trager verlopen. Toch kan een groei van + 5% per jaar (totaal 63%) tot de mogelijkheden behoren. Dit betekent dat op de A + B-bedrijven het aantal sbe voor veredeling kan toenemen van 28 838 in 1972 tot + 47 000 (46 977) in 1982.

d. De tuinbouw

De produktieomvang van de tuinbouw op de A + B-bedrijven is van 1967 tot 1972 vrijwel gelijk gebleven (resp. 8 016 en 8 148 sbe). Het aantal tuinbouwbedrijven is verminderd (van 56 tot 33), het aantal glastuinbouw/champignonbedrijven bleef gelijk (27). De laatste jaren is het areaal tuinland verminderd doch de intensiteit toegenomen. Zo is de oppervlakte fruit en bloembollen verminderd en het areaal glas, boomkwekerijgewassen en champignons uitgebreid. De toekomstige ontwikkeling van de produktieomvang is moeilijk te voorspellen. Voorzichtigheidshalve nemen we aan dat er slechts weinig zal veranderen en gaan voor 1982 uit van vrijwel een zelfde oppervlakte en produktieomvang als in 1972 (ongeveer 150 ha en 8 100 sbe).

Op de S(AB)-bedrijven is de produktieomvang van de tuinbouw toege-

nomen (van 6 540 tot 7 250 sbe). Ook hier is het areaal verminderd (minder fruit en groenten open grond) en de intensiteit verbeterd (meer champignons en boomkwekerij). Voor de toekomst gaan we eveneens uit van een vrijwel gelijke oppervlakte (70 in plaats van 73 ha) en een ongeveer gelijke omvang (7 000 sbe i.p.v. 7 250 sbe).

§ 5. Bedrijfsstructuur naar bedrijfstype

Het ligt voor de hand dat de blijvende bedrijven voor een belangrijk deel het toekomstige uiterlijk van het gebied zullen bepalen. De productieomvang van de blijvers was in 1972 voor drie vijfde gericht op de grondgebonden landbouwproductie, voor een derde op de veredeling en 8% op tuinbouw. De betekenis van de veredeling is de laatste jaren aanzienlijk toegenomen en daardoor ook de bedrijfstypen met veel veredeling. In de toekomstige ontwikkeling zal, mede gezien de beperking die de oppervlakte cultuurgrond geeft, de betekenis van de veredeling naar verwachting nog verder toenemen doch wellicht minder sterk dan in het jongste verleden. Het bedrijfstype van de huidige blijvers (zie bijlage 15) zal hierdoor veranderen. Gezien de ontwikkeling in de laatste jaren kan de betekenis van de veredelingsbedrijven toenemen en van die met grondgebonden landbouwproductie afnemen. Dit is uiteraard niet exact te berekenen. In de volgende tabel is dan ook slechts weergegeven in welke orde van grootte de bedrijfstypen in 1982 naar verwachting kunnen zijn verdeeld.

Tabel 27. A + B-bedrijven naar bedrijfstype in 1982

Bedrijven met voornamelijk	Type	Percentage bedrijven				Aantal 1982
		1967	1972		1982	
			totaal	blijvers		
Grondgeb. prod.	1 t/m 4	70	60	59	52	256
Vered. prod.	5 + 6	21	32	33	40	197
Tuinbouw	7 + 8	9	8	8	8	39
Totaal		100	100	100	100	492

Uitgaande van de ontwikkeling in het jongste verleden (hoofdstuk III, § 2 en bijlage 15) zullen de bedrijfstypen met grondgebonden productie grotendeels bestaan uit gespecialiseerde rundveehouderijbedrijven (type 1) en voor de rest vooral uit weinig gemengde rundveehouderijbedrijven (type 2). Bij de bedrijven met overwegend veredeling zal wellicht de meerderheid (mogelijk + 60%) bestaan uit veredelingsbedrijven (type 5), de rest zijn dan gemengde veredelingsbedrijven.

§ 6. Ontwikkeling van de produktieomvang

Evenals het aantal bedrijven zal wellicht ook het aantal arbeidskrachten in gelijke mate verminderen (met $\pm 4\%$ per jaar). De overweging hierbij is dat de gemiddelde bezetting van 1,19 vaste mannelijke arbeidskracht per bedrijf al vrij laag is, zeker wanneer de bedrijfsomvang nog toeneemt. Op de verwachte 492 A + B-bedrijven in 1982 zullen dan nog 585 vaste mannelijke arbeidskrachten werken. Hierbij werd verondersteld dat nog een derde van de bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder een meewerkende zoon heeft.

De toekomstige arbeidsbezetting op de S(AB)-bedrijven is moeilijk te voorspellen. We gaan hierbij uit van 8 bedrijven (één bedrijf is voor deze berekening niet relevant) waar het aantal arbeidskrachten van 1967 tot 1972 verminderde van 78 tot 76 en op 7 hiervan steeds S(AB)-bedrijven van 74 tot 64. Op grond van dit laatste wordt voor de toekomst uitgegaan van een vermindering tot 50 arbeidskrachten. In totaal wordt verwacht dat in 1982 op de S(AB)-bedrijven voor ± 120 man werkgelegenheid zal zijn.

De ontwikkeling van de totale produktieomvang, de arbeidsbezetting en de produktieomvang per man geeft de volgende tabel.

Tabel 28. Arbeidsproductiviteit op A + B- en S(AB)-bedrijven 1)

Jaar	Totaalaantal sbe		Vaste man,arb.kr.		Aant. sbe per man	
	A + B	S(AB) 2)	A + B	S(AB) 2)	A + B	S(AB) 2)
1967	75 918	7 322	1 145	78	66	94
1972	86 901	9 325	878	76	99	123
1982	114 000	9 500	585	50	195	190

1) Zie ook bijlage 15.

2) Exclusief 1 bedrijf waarvoor deze berekening niet relevant is.

De toeneming van het aantal sbe per man komt volgens deze vooruitberekening voor de A + B-bedrijven op 7% per jaar en voor de S(AB)-bedrijven op 4,4% per jaar. In de periode 1967 - 1972 was dit voor de A + B-bedrijven + 8,5 per jaar en voor de S(AB)-bedrijven 5,4% per jaar.

Tenslotte kan aan de hand van het arbeidsinkomen per sbe (zie hoofdstuk IV) en het aantal sbe per arbeidskracht berekend worden hoeveel arbeidskrachten een paritair inkomen x) behalen en hoeveel grond zij bewerken. Het paritair inkomen bedroeg in 1972 f 20 000. Dit werd bereikt bij een produktieomvang van 123 sbe per man. In 1972 werd door eenderde van het aantal arbeidskrachten een paritair inkomen of meer behaald. De oppervlakte cultuurgrond die door hen werd bewerkt omvatte 29% van alle geregistreerde cultuurgrond in het gebied.

x) Vergelijkbaar inkomen met bedrijfstakken buiten de landbouw bij een arbeidstijd van niet meer dan 2 210 uur per jaar.

Tabel 29. Ontwikkeling van het arbeidsinkomen per arbeidskracht
(A + B en S(AB)-bedrijven)

Arbeitsink. per man x 1 000 gld.	1972			1982		
	arb. krachten		opp.	arb. krachten		opp.
	aant.	%	c. gr.	aant.	%	c. gr.
< 15	448	46,9	3 489	76	12	629
15 - < 20	186	19,5	1 982	70	11	718
20 - < 27	200	21,1	2 403	108	17	1 346
27 en meer	120	12,5	1 730	381	60	6 283
Totaal	954	100	9 604	635	100	8 976

Het paritair inkomen in 1982 (prijsniveau 1972) bedraagt f 27 000,-. Hierbij is rekening gehouden met een reële inkomensverbetering van 3,6% per jaar. Met veranderingen in het nominale inkomen of nominale stijging van de prijzen wordt geen rekening gehouden. Met behulp van een lognormale verdeling is vervolgens een vooruitberekening gemaakt van de verdeling van de arbeidskrachten naar arbeidsinkomen per man en van de bijbehorende oppervlakte cultuurgrond (zie tabel 29). Volgens de vooruitberekening zal in 1982 ongeveer 6 280 ha, ofwel 64,5% van de oppervlakte cultuurgrond, voorkomen op bedrijven waar een arbeidsinkomen van f 27 000,- of meer per man wordt behaald. Het 70% criterium zal derhalve niet worden bereikt. Dit geldt namelijk als een criterium voor een ruilverkaveling om in aanmerking te komen voor EEG-subsidie. Als tweede criterium geldt dat mede door toedoen van de ruilverkaveling ten minste 40% van de cultuurgrond moet voorkomen op bedrijven met ontwikkelingsmogelijkheden. Dit zijn bedrijven die zodanig verbeterd moeten worden dat ze in 1982 een paritair inkomen van minstens f 27 000,- per arbeidskracht opleveren. We zagen reeds dat in 1982 ongeveer 6 280 ha cultuurgrond zal voorkomen op bedrijven waar een paritair inkomen per man wordt behaald. Voor het 40% criterium moet deze oppervlakte verminderd worden met de grond van de bedrijven waar in 1972 reeds een inkomen van \geq f 27 000,- per man werd bereikt. Dit is + 1 730 ha zodat 4 550 ha overblijft wat neerkomt op 47% van de cultuurgrond waarmee aan het tweede criterium gemakkelijk kan worden voldaan. Bovendien kan door toedoen van de ruilverkaveling het arbeidsinkomen per sbe nog toenemen (door verlaging van de bewerkingskosten).

Samenvatting en slotbeschouwing

Het ruilverkavelingsgebied "Land van Cuyk" valt voor een groot deel samen met het streekgewest Land van Cuyk. Cuyk en Boxmeer vormen hierin de centrumgemeenten. De bevolking is verreweg het sterkst toegenomen in Cuyk, gevolgd door Grave en Boxmeer. De groei van de bevolking in de andere gemeenten verliep trager en was alleen het gevolg van de natuurlijke aanwas. Deze laatste gemeenten behielden daarbij hun agrarisch karakter.

Mede door het regionaal industrialisatiebeleid is de werkgelegenheid in de gemeente Cuyk en Boxmeer bevorderd. Desondanks is de werkgelegenheid in het Land van Cuyk onvoldoende voor de plaatselijke beroepsbevolking. Daar komt nog bij dat deze werkgelegenheid vrij eenzijdig is gericht. Zo staat een belangrijk aantal arbeidsplaatsen te boek als "ongeschoold". Mede hierdoor is er een aanzienlijke inkomende en uitgaande pendel. In het streekgewest streeft men er naar deze eenzijdige structuur te doorbreken.

In de nijverheidssector vervult Cuyk de belangrijkste functie, in de dienstensector Boxmeer. Grave volgt op de derde plaats en heeft in overwegende mate slechts een woonfunctie. Over de bevolkingsgroei voor de komende tien jaar staat weinig met zekerheid vast. De nabije ligging van de Nijmeegse agglomeratie kan van grote invloed zijn. Door de aanleg van rijks- en provinciale wegen zal het gebied in de komende jaren goed ontsloten worden. Deze doorbreking van het betrekkelijke isolement kan het forensisme nog aanzienlijk bevorderen. De woonfunctie van het gebied zou daarmee belangrijker kunnen worden.

Ten aanzien van de recreatieve ontwikkeling is voor dit gebied nog geen concreet model ontwikkeld. Wel is duidelijk dat er geen behoefte is aan grote concentratie- en attractiepunten voor de openlucht recreatie. Op de eerste plaats dienen de recreatieve voorzieningen afgestemd te worden op de plaatselijke behoefte. Men stelt dat de openlucht recreatie moet beginnen binnen het woongebied en dat zonodig de inrichting van het woongebied hierop afgestemd moet worden. Van de andere kant dient men de mogelijkheden te onderzoeken in hoeverre de voorzieningen voor openlucht recreatie in het landschapsplan kunnen worden ingebouwd of zoals men stelt dat het landschapsonderzoek dient te worden uitgebouwd gezien tegen de achtergrond van de recreatieve mogelijkheden.

Ook in de toekomst zal het Land van Cuyk grotendeels zijn agrarisch karakter behouden. Toch zullen diverse niet-agrarische aanspraken op grond een rol gaan spelen, bijvoorbeeld voor woningbouw, aanleg van wegen en een ontzandingsproject. Omdat de oppervlakte cultuurgrond voor veel bedrijven reeds te klein is voor een rationele bedrijfsvoering is het begrijpelijk dat men van agrarische zijde deze aanspraken op grond niet toejuicht. Iedere aanspraak op cultuurgrond zal dan ook door de landbouw kritisch worden gewogen. De landgoederen, de uiterwaarden met hun heggen en het landschapsplan zullen verder specifieke eisen

stellen aan de landinrichting. Dit kan bijvoorbeeld de uitruilbaarheid van percelen bemoeilijken.

De landbouwkundige ontwikkeling in het verleden is gezien aan de hand van twee peiljaren namelijk 1967 en 1972. Op basis hiervan en informatie uit andere bronnen is het mogelijk een beeld te schetsen van de toekomstige ontwikkeling. Hierbij kan onderscheid gemaakt worden naar een aantal aspecten die bepalend zijn voor de agrarische structuur.

- Ontwikkeling van het aantal bedrijven en de arbeidsbezetting.

In 1972 waren er 746 hoofdberoepsbedrijven en 225 geregistreerde nevenbedrijven (≥ 10 sbe). Het aantal hoofdberoepsbedrijven is in de periode 1967 - 1972 verminderd met gemiddeld 4% per jaar. Dit is meer dan het landelijk gemiddelde van ruim 3% per jaar in deze periode en het gemiddelde van de provincie van ongeveer 3%. De bedrijven, die als hoofdberoepsbedrijf werden beëindigd, hadden over het algemeen weinig grond en een kleine productieomvang. Het aandeel van beroepsbeëindiging in de vermindering van het aantal bedrijven is even groot als het landelijk percentage. De bedrijven die vrijkwamen door beroepsbeëindiging van het bedrijfshoofd, werden voor 42% voortgezet door een opvolger, dit was vrijwel altijd een zoon. Van de overige 58% is de ene helft opgeheven en de andere helft voortgezet als "nevenbedrijf". De grotere vermindering van het aantal bedrijven dan het landelijk gemiddelde is te danken aan een groter aantal beroepsveranderaars. Bijna 2,5% van de bedrijven met een bedrijfshoofd < 55 jaar, verdween gemiddeld per jaar door beroepsverandering uit de hoofdberoepsgroep. Landelijk is dit nauwelijks meer dan 1,5%. Het betrof in hoofdzaak kleinere bedrijven. In een derde van deze gevallen werd gebruik gemaakt van de bedrijfsbeëindigingsregeling van het O.- en S.-fonds. Een mogelijk verband tussen het naar verhouding groter aantal beroepsveranderaars en de aanwezigheid van werkgelegenheid is niet zonder meer aan te geven.

Het aantal beroepspersonen op hoofdberoepsbedrijven verminderde in de periode 1967 - 1972 van 1 145 tot 878, ofwel met 5% per jaar. Op de S-hoofdberoepsbedrijven 1) daarentegen nam de agrarische werkgelegenheid toe van 108 tot 146 plaatsen, vrijwel uitsluitend niet gezinsarbeidskrachten. Op de hoofdberoepsbedrijven nam daardoor de gemiddelde arbeidsbezetting per bedrijf af tot 1,2 man. Vooral bij de categorie zoons en overige gezinsleden was de afvloeiing, c.q. verminderde toetreding, groot.

Voor de komende 10 jaar (1972 - 1982) wordt verwacht dat de vermindering van het aantal hoofdberoepsbedrijven in hetzelfde tempo zal doorgaan als in het jongste verleden (in 1982 500 hoofdberoepsbedrijven). Het aantal opvolgers op bedrijven met een ouder bedrijfshoofd is zeer beperkt. Ook is te verwachten dat op een aantal kleinere bedrijven het bedrijfshoofd van beroep zal veranderen doch in iets mindere mate dan in de laatste jaren het geval was. De verslechterde werkgelegenheids-situatie zal dit in de hand werken. Deze prognose van het aantal bedrij-

1) voor verklaring zie bijlage 1.

ven volgens een demografisch model werd ook getoetst aan een "blijvers-wijkersindeling". Volgens deze indeling zal vooral het aantal toekomstige beroepsveranderaars minder groot zijn. De "blijvers-wijkersindeling is het resultaat van een subjectieve beoordeling door diverse "deskundigen" en is met zorg uitgevoerd. De uitkomst van het demografisch model moet dan wellicht ook als een maximumprognose worden beschouwd.

Het is niet te verwachten dat de gemiddelde arbeidsbezetting per bedrijf nog belangrijk zal afnemen. De vermindering van de agrarische beroepsbevolking zal dan ook in dezelfde orde van grootte verlopen als de vermindering van het aantal bedrijven. Het aantal arbeidsplaatsen in de landbouw zal daarmee met ruim 300 afnemen.

- Bedrijfsgroottestructuur en grondmobiliteit.

De geregistreerde oppervlakte cultuurgrond is in de periode 1967 - 1972 afgenomen van 11 452 ha tot 10 685 ha. Voor een deel (bijna 300 ha) is dit te verklaren uit het feit dat thans bedrijven < 10 sbe niet meer in de telling worden opgenomen. Van de overige 500 ha heeft slechts een deel een niet agrarische bestemming gekregen.

Ongeveer 27% van de cultuurgrond is in de periode 1967 - 1972 gewisseld van gebruiker. Voor 1 166 ha (10%) had dit betrekking op overdracht van gehele bedrijven, waarvan 986 ha binnen de eigen familiekring en 180 ha aan vreemden. Voor 1974 ha (17%) had dit betrekking op bedrijfsopheffing (voor twee derde) en bedrijfsverkleining (voor een derde). Dit is overigens geenszins een maatstaf voor de reële bedrijfsvergroting die in de afgelopen jaren heeft plaatsgevonden. Voor de bedrijven die in beide jaren tot de hoofdberoepsgroep behoorden nam de oppervlakte in totaal toe van 8 565 tot 9 539 ha, ofwel van gemiddeld bijna 12 ha per bedrijf in 1967 en ruim 13 ha in 1972. Overigens is de toename van 974 ha slechts een saldo. In feite werden deze bedrijven met 325 ha verkleind en met circa 1 300 ha vergroot.

Ook in de komende jaren zal nog een belangrijke oppervlakte cultuurgrond uit de registratie verdwijnen. Op de eerste plaats door aanleg van wegen, zand- en grindwinning en uitbreidingsplannen. Daar komen nog bij de aanspraken voor natuurbehoud en landschapsplan. Naar schatting zal ongeveer 1% per jaar uit de registratie verdwijnen zodat in 1982 nog ongeveer 9 700 ha geregistreerde oppervlakte over zal zijn, waarvan bijna 9 000 ha op het berekende aantal hoofdberoepsbedrijven van 500. Per bedrijf is dit gemiddeld 18 ha. Door een geringer aantal beroepsveranderaars kan de oppervlakte nevenberoepsgrondgebruik in de komende jaren iets teruglopen.

De 237 bedrijven die tot 1982 uit de hoofdberoepsgroep zullen verdwijnen beschikten in 1972 over circa 2 200 ha. De bedrijven die zowel in 1972 als in 1982 tot de hoofdberoepsgroep behoren waren in 1972 ongeveer 14 ha groot en zullen uitgroeien tot gemiddeld 18 ha (4 ha reële vergroting per bedrijf).

In de komende 10 jaar zal de oppervlakte cultuurgrond, die betrokken zal zijn bij wisseling van grondgebruiker (exclusief de overdrachten in eigen familiekring) ongeveer 30% van de cultuurgrond omvatten (circa 3 000 ha). Hiervan kan slechts 2 000 ha aangemerkt worden als reële ver-

groting van hoofdberoepsbedrijven.

De oppervlakte op nevenbedrijven zal ongeveer 10% van het totaal uitmaken. Daarnaast zal nog een zekere oppervlakte buiten de registratie blijven (bij particulieren). In hoeverre hierdoor de inrichting van het gebied bemoeilijkt zal worden is nog niet duidelijk.

Boven geschetste vermindering van het areaal cultuurgrond is vrij fors. Landbouwkundig gezien kan dit op bepaalde bedrijven een aantasting zijn van de bestaansmogelijkheid van de boer. Maar ook op andere bedrijven die niet direct met onttrekking te maken krijgen, moet men rekening houden met minder groeimogelijkheden. Bij onttrekking van cultuurgrond aan het agrarisch gebruik zou men als stelregel moeten hantieren dat de natuurlijke groei van de blijvende bedrijven niet wordt beperkt. Dit kan alleen bereikt worden als de normale mobiliteit vergroot wordt door uitkoop van bepaalde bedrijven.

- Bedrijfstypen en produktietakken.

De rundveehouderij is de belangrijkste produktietak met in beide jaren 44% van de totale produktieomvang. Daarop volgt de intensieve veehouderij (veredeling) met 33%, de akkerbouw met 13% en de tuinbouw met 9%.

Het variërend aandeel van de produktietakken in de totale produktieomvang komt ook tot uitdrukking in het aantal bedrijfstypen. In 1972 was op 57% van de bedrijven de rundveehouderij de belangrijkste produktierichting. Daarop volgen de bedrijven waarop de veredeling de belangrijkste plaats inneemt (17%) en gemengde bedrijven met aanmerkelijk veredeling (15%). De akkerbouw- en tuinbouwbedrijven zijn slechts restgroepen. In de afgelopen jaren is er sprake geweest van enige specialisering. Het aantal gemengde rundveehouderijbedrijven is belangrijk afgenomen. Een forse toename is te zien bij het aantal zuivere rundveehouderijbedrijven. Dit laatste geldt ook voor de bedrijven waarop de veredeling de belangrijkste rol speelt. Toch hebben ook deze laatste bedrijven veelal een gemengd karakter (gemiddelde grootte in 1972 7 ha). Voor de toekomst mag verwacht worden dat het procentuele aandeel van de bedrijven met aanmerkelijk veredeling nog zal toenemen. Het is echter niet te verwachten dat op deze wijze cultuurgrond zal vrijkomen voor de meer grondgebonden bedrijfstypen. Om tweeërlei redenen zal men de cultuurgrond op veredelingsbedrijven aanhouden namelijk als zekerheidsobject en als mogelijkheid voor mestverwerking.

Al is het relatieve aandeel van de rundveehouderij in de produktieomvang in beide jaren gelijk gebleven, toch is de omvang van de rundveehouderij in de laatste jaren met gemiddeld 2,5% per jaar toegenomen. De intensivering in de richting van de rundveehouderij kan ook afgeleid worden uit de bouwland- graslandverhouding. Bedroeg het percentage grasland in 1967 nog 59%, in 1972 is dit toegenomen tot 69%. Daarnaast is de oppervlakte voedergewassen (voederbieten, snijmaïs) toegenomen van 1 tot 3,5% van de cultuurgrond. De veebezetting daarentegen (aantal dieren per 100 ha grasland + voedergewassen) is wat het aantal melkkoepen betreft vrijwel gelijk gebleven (138 in 1967 en 143 in 1972) en naar aantal grootvee-eenheden zelfs iets gedaald (van 220 naar 211). Ook ten opzichte van verschillende andere Brabantse gebieden is dit betrekkelijk laag. Dit wordt

in de hand gewerkt door de slechte verkavelingssituatie en de oppervlakte grasland die in de uiterwaarden is gelegen. Ook het naar verhouding grotere aantal stuks jongvee (fokkerij) kan hiervoor als verklaring aangevoerd worden. Het aantal melkkoeien is in de periode 1967 - 1972 toegenomen met 3,5% per jaar. In de jaren 1973 en 1974 was dit zelfs 7% per jaar. Ook in de komende jaren kan het aantal melkkoeien nog belangrijk toenemen, naar berekening met 5% per jaar. Het gemiddeld aantal koeien per bedrijf met melkkoeien zal in 1982 ongeveer 50 bedragen. Het overgrote deel van de melkkoeien zal gehuisvest zijn in een ligboxenstal. Het aantal ligboxenstallen is in de laatste jaren snel toegenomen (thans ongeveer 90). In de komende jaren zal de bouw van ligboxenstallen doorgaan maar in een langzamer tempo. Een aantal van meer dan 150 ligboxenstallen is voor dit gebied niet te verwachten. Deze snelle ontwikkeling kan mogelijk de inrichting van het gebied doorkruisen met name ten aanzien van bedrijfsverplaatsing. Het is wellicht te overwegen reeds in een vroegtijdig stadium een plan voor boerderijverplaatsing op te stellen en de hiervoor nodige utiliteitsvoorzieningen bij voorrang te realiseren. Van de andere kant is het zo dat de meest voortvarende boeren doorgaans ook het meest interesse tonen in boerderijverplaatsing. Zij zullen echter ook als eersten gemoderniseerd hebben. Tegen de tijd dat verplaatsing actueel wordt zullen zij deze gebouwen voor een belangrijk deel afgeschreven hebben en wellicht toch weer genegen zijn tot nieuwbouw. Hun oude gebouw kan eventueel als doorschuifobject gebruikt worden.

De veredeling is in de periode 1967 - 1972 spectaculair toegenomen (met 8% per jaar). Het gebied is gunstig gelegen wat betreft de aanvoer van grondstoffen en de afzet van de produkten. Al vormt de veredeling op veel bedrijven de belangrijkste produktierichting, toch hebben deze bedrijven veelal een gemengd karakter. De eenheden per bedrijf zijn van dien aard dat men niet kan spreken van een "bio-industrie". Ook voor de toekomst is dit niet te verwachten. Wel zal de totale produktieomvang voor veredeling (voornamelijk de varkensstapel) in de komende jaren blijven toenemen maar in een lager tempo dan in de afgelopen jaren.

Het areaal bouwland zal wellicht in de toekomst niet meer afnemen door omzetting in grasland. Het bouwland zal echter nog meer worden aangewend ten dienste van de rundveehouderij door een verdere groei van de oppervlakte snijmafs.

In de tuinbouwsector is het aantal bedrijven met tuinbouw en ook het areaal tuinland verminderd. Door de teelt van meer intensieve gewassen bleef de produktieomvang van deze bedrijfstak gelijk. Zo zijn de glastuinbouw en de champignonteelt uitgebreid. Beide bedrijfstakken zijn nauwelijks grondgebonden en minder betrokken bij ruilverkaveling. De toekomstige ontwikkeling is nauwelijks te voorspellen.

- Produktieomvang per bedrijf en per man.

In 1972 had bijna de helft van de hoofdberoepsbedrijven een omvang kleiner dan 110 sbe, waarmee ze in feite te klein zijn om aan een man onder redelijke omstandigheden een volledige dagtaak te geven. Dat wil nog niet zeggen dat op al deze bedrijven verborgen werkloosheid aanwezig is. Minder gunstige bedrijfsomstandigheden, een lagere mechanisatie-

graad en validiteit kunnen het noodzakelijk maken dat ook bedrijfshoofden op kleinere bedrijven een groot aantal uren werkzaam zijn. Toch kan hieruit de conclusie getrokken worden dat veel bedrijven als inkomensbron te klein zijn, zeker als men bedenkt dat de feitelijke arbeidsbezetting in een aantal gevallen groter is dan een man.

Het aantal vaste mannelijke arbeidskrachten op hoofdberoepsbedrijven is in de periode 1967 - 1972 met 5,5% per jaar teruggelopen. Daarnaast is de totale produktieomvang toegenomen met bijna 3% per jaar (deze stijging kwam vrijwel uitsluitend op rekening van de veredeling). Hierdoor kon het aantal sbe per man toenemen van 66 tot 99 ofwel met gemiddeld bijna 8,5% per jaar. Dit is belangrijk meer dan het landelijk gemiddelde.

Het niveau van 99 sbe per man ligt hoger dan het gemiddelde van 90 sbe. Ten opzichte van veel Brabantse gebieden ligt het echter lager.

Het gemiddeld aantal sbe per bedrijf nam toe van 84 tot 118 ofwel met 6,5% per jaar. Voor de bedrijven, die in beide jaren tot de hoofdberoepsgroep behoorden, was het gemiddelde in 1967 bijna 90 sbe en in 1972 118 sbe. De groei van 28 sbe per bedrijf werd voor 25% gerealiseerd door areaaluitbreiding en voor 75% niet zozeer door een intensivering van het grondgebruik als wel door uitbreiding van de veredeling.

Ook voor de toekomst kan een belangrijke groei van de produktieomvang per man verwacht worden. Op de eerste plaats door de vermindering van beroepspersonen (4%). Op de tweede plaats door een toename van de totale produktieomvang van bijna 3% per jaar, deels door intensivering van de rundveehouderij deels door een verdere groei van de veredeling.

- Arbeidsopbrengst.

Ten behoeve van de stemmingsrapporten voor ruilverkavelingsgebieden wordt een berekening gemaakt van de arbeidsopbrengst per bedrijf. Daarbij wordt getoetst hoeveel cultuurgrond voorkomt op bedrijven met een vergelijkbare arbeidsopbrengst per man. Voor dit gebied was het nog niet mogelijk een gedetailleerde berekening op te zetten. Met name het zogenaamde ruilverkavelingseffect, dat wil zeggen de hogere arbeidsopbrengst per ha ten gevolge van de ruilverkavelingswerken, was nog niet berekend. Dientengevolge was slechts een zeer globale toetsing mogelijk.

Bij deze toetsing werd uiteraard gebruik gemaakt van de prognose-resultaten zoals deze in het voorgaande werden berekend. Naar verwachting zal in 1982 ongeveer 47% van de cultuurgrond voorkomen op bedrijven waarop in 1972 nog geen paritaire arbeidsopbrengst werd gehaald of mogelijk de pariteit in de komende tien jaar in gevaar zal komen, en waarop in 1982 wel een dergelijke paritaire arbeidsopbrengst mogelijk zal zijn. Daarmee zal het ruilverkavelingsgebied voldoen aan de door de EEG-commissie gestelde voorwaarden, waaraan de Centrale Cultuurtechnische Commissie zich heeft geconformeerd.

De landbouw in het Land van Cuyk kan een vergelijking met het gemiddelde landelijke beeld goed doorstaan. Ten opzichte van diverse Brabantse gebieden (Peel, Kempen) is de ontwikkeling duidelijk achtergebleven. Men kan zich dan ook afvragen of voor dit gebied de zogenaamde wet van de

remmende voorsprong van toepassing is. Wat de toekomstige ontwikkeling betreft zijn er voldoende mogelijkheden. Hierbij kan de herinrichting van het gebied een extra stimulans vormen.

BIJLAGE 1

Toelichting op enige veel gebruikte termen

Telplichtige geregistreerden

De bij de districts-bureauhouders in de administratie opgenomen personen die in de agrarische sector geheel of gedeeltelijk een bestaan vinden en tevens:

- ten minste 1 ha cultuurgrond in gebruik hebben;
- dan wel een tuinbouwbedrijf uitoefenen ongeacht de grootte (inclusief champignonkwekers);
- dan wel ten minste 1 rund, 1 fokvarken, 3 mestvarkens, 3 schapen of ten minste 51 hoenders of eenden houden.

In 1972 zijn van deze personen alleen die bedrijven geteld, welke een omvang hebben van 10 of meer standaardbedrijfseenheden.

Beroepsgroepen

De onderscheiding in A-, B-, C-, D- en S-bedrijven.

- A - landbouwers, tuinders en champignonkwekers zonder nevenberoep;
- B - landbouwers, tuinders en champignonkwekers met een nevenberoep dat minder dan de helft van de arbeidstijd vereist;
- S(AB) - dit betreft in feite A + B-bedrijven (landgoederen, veredelingsbedrijven, boom-, rozen- en champignonkwekers) met een veel grotere omvang dan de andere A + B-bedrijven. In de A + B-groep zouden zij het gemiddelde te sterk beïnvloeden en daardoor vergelijking met andere gebieden zinloos maken;
- C - niet-agrariërs en landarbeiders met grondgebruik of veehouderij. In deze groep wordt minder dan de helft van de tijd aan het eigen agrarische bedrijfsbestede;
- D - rustende boeren, niet-agrariërs en personen zonder beroep die nog enig grondgebruik of vee aanhouden;
- S - speciale dan wel afwijkende bedrijven. Een restgroep met een uitzonderlijke exploitatie.

Beroepsbeëindiging

Beëindiging van de beroepsperiode door de oudere generatie waarna overdracht van het bedrijf aan de jongere generatie. Bij ontbreken van een opvolger, opheffing van bedrijf of na inkrimping van productieomvang voortzetting van bedrijf in de D-groep als rustend landbouwer of tuinder.

Beroepsverandering

Het gaan uitoefenen van een ander hoofdberoep dan landbouwer of tuinder. Wordt het grondgebruik en/of het vee (gedeeltelijk) aangehouden, dan blijft men geregistreerd in groep C, zo niet, dan is het bedrijf opgeheven en uit de registratie verdwenen.

Vrijkomen van grond

Beschikbaar komen van grond door algehele opheffing van bedrijven of door afstoten van een deel van de grond van bedrijven die blijven bestaan. Dit is de oppervlakte grond die een bedrijf in 1972 minder had dan in 1967.

"Blijvers" en "wijkers"

Als blijvers zijn aangemerkt die bedrijven welke op grond van hun omvang, hun groei in het jongste verleden, hun ligging en gebouwsituatie, de kwaliteit van hun ondernemer en/of zijn opvolger, de financiële mogelijkheden en de productieomstandigheden, zullen blijven voortbestaan. Niet alle bedrijven die als blijvers zijn aangemerkt, hebben een eigen opvolger. Deze bedrijven zijn echter dusdanig van omvang, ligging, enz., dat wanneer het huidige bedrijfshoofd ermee ophoudt, er zeker gegadigden voor zullen komen.

BIJLAGE 1 (vervolg)

Standaardbedrijfsseenheden

Standaardbedrijfsseenheden zijn verhoudingsgetallen voor de toegevoegde waarde in de verschillende produktierichtingen. Deze verhoudingsgetallen zijn gebaseerd op de hoogte van de netto-toegevoegde waarde op basis van factorkosten bij een moderne bedrijfsvoering volgens berekeningen van het LEI in 1968. De netto-toegevoegde waarde is gelijkgesteld aan de waarde van de prestatie van arbeid, kapitaal en grond die per eenheid (ha, dier) benodigd zijn. Dat wil zeggen dat de arbeid is ingerekend tegen de in 1968 geldende arbeidskosten (CAO-loon inclusief sociale lasten), dat de rente van het geïnvesteerde vermogen is ingerekend tegen een rentevoet van 6% en dat voor de grond de nettopacht in rekening is gebracht. Een bedrag van f 25 000,- is vervolgens gelijkgesteld aan 100 eenheden. Voor deze eenheden is de naam sbe gekozen.

Voornaamste gewassen:		sbe per ha	
granen		3,0	
pootaardappelen		9,0	
consumptieaardappelen (zand)		5,5	
voederaardappelen		5,5	
suikerbieten		6,5	
voederbieten		6,5	
snijmaïs		4,0	
grasland		1,0	

Veehouderij:		Veehouderij:	
	sbe per dier		sbe per dier
kalveren	0,7	opfokzeugen	0,16
jongvee	0,7	fokzeugen	1,60
melkkoeien	2,5	hennen	0,02
mestvee	0,8	slachtkuikens (1 000)	4,00
mestkalveren	0,4	kalkoenen (vermeerdering)	0,05
mestvarkens	0,16	slachtkalkoenen	0,025

Deelgebieden

1. Zuid Oost (Beugen, Oeffelt, St.-Agatha)
2. Centraal (Beers, Gassel, Groot Linden, Vianen)
3. Zuid (Haps, St.-Hubert, Hollander Broek)
4. Escharen (Escharen, de Maurik)
5. Noord West (Velp, Zaalheuvel, Reek)
6. Langenboom
7. Wilbertoord

Bedrijfstypen

1. gespecialiseerde rundveehouderijbedrijven ($\geq 80\%$ van de sbe voor het rundvee);
2. overwegend rundveehouderijbedrijven (60 - 80% rundvee);
3. gemengde rundveehouderijbedrijven (40 - 60% rundvee) 1);
4. akkerbouwbedrijven ($\geq 40\%$ akkerbouw als grootste tak);
5. veredelingsbedrijven ($\geq 60\%$ van de sbe voor veredeling);
6. gemengde veredelingsbedrijven (40 - 60% voor veredeling);
7. tuinbouwbedrijven ($\geq 40\%$ tuinbouw open grond en/of fruit);
8. glastuinbouw/champignons ($\geq 40\%$ voor glastuinbouw of champignons).

- 1) Exclusief bedrijven met 40 - 60% veredeling.

Verloop van de bevolking sinds 1960

Aantal inwoners	Jaar							
	1960	1965	1968	1969	1970	1971	1972	1973
Beers	2256	2356	2440	2506	2523	2559	2665	2721
Boxmeer	8956	10004	10422	10605	10850	11187	11267	11772
Cuyk	7363	9460	11264	11813	12144	12583	13094	13462
Grave	6216	7128	7176	7267	7405	7817	8156	8273
Haps	2110	2287	2402	2463	2503	2539	2591	2612
Mill	8032	8804	9001	9092	9196	9325	9373	9433
Oeffelt	1748	1836	1847	1815	1827	1848	1879	1905
Land van Cuyk 1)	51906	58428	61831	62955	64092	65613	67005	68145
Indexcijfers (1960 = 100)								
Beers	100	104	108	111	112	113	118	121
Boxmeer	100	112	116	118	121	125	126	131
Cuyk	100	128	153	160	165	171	178	183
Grave	100	115	115	117	119	126	131	133
Haps	100	108	114	117	119	120	123	124
Mill	100	110	112	113	114	116	117	117
Oeffelt	100	105	106	104	105	106	107	109
Land van Cuyk 1)	100	113	119	121	123	126	129	131
Noord-Brabant								
Nederland	100	107			120	123	125	127
					113	115	116	117

Bron: CBS. Aantal inwoners per 1 januari.

1) Omvat behalve de 7 voornoemde gemeenten ook de gemeenten Oploo, Vierlingsbeek en Wanroij.

BIJLAGE 3

Geboorten- en vestigingsoverschotten

	Jaar					
	1960 t/m 1964	1965 t/m 1967	1968	1969	1970	1971
Geboortenoverschot 1)						
Beers	179	104	50	41	52	49
Boxmeer	884	437	136	146	140	108
Cuyk	915	694	240	243	194	189
Grave	540	351	105	98	120	124
Haps	229	129	54	38	43	42
Mill	781	433	115	126	128	115
Oeffelt	132	82	11	27	24	24
Land van Cuyk 3)	5 367	3 184	970	961	904	841
Vestigingsoverschot 2)						
Beers	- 79	- 20	16	- 11	- 16	57
Boxmeer	164	- 19	47	99	197	- 28
Cuyk	1 182	1 110	309	88	246	322
Grave	372	- 303	- 14	40	292	215
Haps	- 52	- 14	7	2	- 7	10
Mill	- 9	- 236	- 24	- 22	1	- 67
Oeffelt	- 48	- 71	- 43	- 15	- 3	7
Land van Cuyk 3)	1 155	219	154	176	618	546

1) Levend geboren minus overleden.

2) Vestigingen minus vertrek.

3) De 7 genoemde gemeenten plus Oploo, Vierlingsbeek en Wanroij.

Bron: CBS.

BIJLAGE 4

a. Samenvattend overzicht arbeidsmarktgegevens (mannen) G.A.B. Cuyk 1)

Jaar	Beroepsbevolking		Bezette arbeidsplaatsen	Inkomende pendel	Uitgaande pendel	Geregistr. arbeidsreserve
	totaal	w.v. afhankelijk				
1960	14 475		14 350	780	860	90
1962	14 600		14 310	940	1 145	80
1964	15 575		15 100	1 050	1 435	90
1966	16 750	11 800	16 200	1 165	1 430	245
1968	17 750	12 600	16 870	1 400	1 670	410
1970	18 600	13 600	18 150	1 600	1 860	190
1971	19 150	13 950	18 480	1 650	2 080	240

1) Omvat de gemeenten; Beers, Boxmeer, Cuyk, Grave, Haps, Mill, Oeffelt, Oplou, Vierlingsbeek, Wanroij.

b. Uitgaande pendel van mannen, vanuit gewest Cuyk

Jaar	Totaal	Naar gewest, provincie, land							
		Den Bosch	Oss	Veghel	overig N.-Br.	Gelderland	Limburg	ov. prov.	Duitsland
1960	860	10	30	140	120	230	230	20	80
1962	1 145	20	90	150	120	230	410	25	100
1964	1 435	10	85	185	110	305	615	-	125
1966	1 430	15	175	160	120	290	545	-	125
1968	1 670	40	170	170	100	280	755	5	150
1970	1 860	125	200	185	75	355	770	-	150
1971	2 080	105	235	190	150	360	890	-	150

c. Inkomende pendel van mannen, in gewest Cuyk

Jaar	Totaal	Vanuit gewest, provincie						
		Helmond-Deurne	Oss	Veghel	overig N.-Br.	Gelderland	Limburg	ov. prov.
1960	780	30	70	50	30	300	300	-
1962	940	120	70	100	30	335	285	-
1964	1 050	140	45	145	35	365	320	-
1966	1 165	160	60	165	60	390	325	5
1968	1 400	175	90	195	45	505	345	45
1970	1 600	115	90	210	50	560	485	90
1971	1 650	110	105	250	65	610	435	75

Bron: Arbeidsmarktbeschrijving van de provincie Noord-Brabant.

BIJLAGE 5

Grondverkeer 1967/1972

Beroeps- groep 1967	1967		Mutaties 1967/1972						1972										
	In 1972	aant. opper- bedr. vlakke	nieuw + a	vergroot		verkleind		opgeheven gelijk	A + B		C	D		S					
				a	ha	a	ha		a	ha		a	ha		a	ha			
A + B		726	8 565	448	1 331	203	357	75	726	9 539	38	221	48	329					
C		38	290	10	15	26	84	2											
D		48	471	5	13	37	155	6											
Opgeheven		99	810				98	810											
totaal '67		911	10 136																
Nieuw			10	38					10	38									
A + B		9	24	3	6	3	5	3	9	25									
C		91	357	39	51	34	43	18		91	365			21					
D		5	27					2											
Opgeheven		171	366				171	366											
totaal '67		276	774																
Nieuw			12	16							12	16							
A + B		1	1	1	1				1	2									
C		3	20			3	3				3	17							
D		22	106	6	4	11	28	5					22	82					
Opgeheven		135	363				135	363											
totaal '67		161	490																
Nieuw			4	1									4	1					
S		2	28	2	5									2					
Opgeheven		3	26				3	26											
totaal '67		5	54																
Alle bedrijven		1 353	11 454	26	55	514	1 426	320	681	407	1 565	746	9 604	144	619	79	433	2	33

61 N.B.: a = aantal bedrijven.
In de oppervlakten kunnen kleine afrondingsverschillen voorkomen.

BIJLAGE 6

De ontwikkeling van het aantal A + B-bedrijven 1) naar de omvang in sbe

	Aantal in 1967	Uit A+B- groep ge- gaan 2)	Gebleven		In A+B- groep ge- komen 3)	Aantal in 1972
			omvang in 1967	omvang in 1972		
< 50 sbe	128	58	70	57	4	61
50 - < 70 sbe	206	60	146	82	2	84
70 - < 90 sbe	220	39	181	107	3	110
90 - < 110 sbe	173	19	154	94	2	96
110 - < 130 sbe	83	5	78	109	3	112
130 - < 150 sbe	51	-	51	104	-	104
150 - < 190 sbe	27	1	26	102	2	104
190 - < 250 sbe	11	2	9	43	2	45
250 sbe en meer	3	-	3	20	1	21
Totaal bedrijven	902	184	718	718	19	737
Totale aantal sbe	75 918	11 640	64 278	84 761	2 140	86 901
Sbe per bedrijf	84	63	90	118	113	118

1) Exclusief S(AB)-bedrijven, deze waren in 1967 en in 1972 allen groter dan 400 sbe.

2) Naar groep C of D of opgeheven.

3) Uit groep C of D of nieuw gesticht.

BIJLAGE 7

Ontwikkeling van het aantal A + B-bedrijven naar bedrijfstype

type	1967		Bedrijfstype in 1972									
	tot. aant.	uit A + B-gegaan 1)	gespec. ronds. houd. bedr.	overw. ronds. houd. bedr.	gem. ronds. houd. bedr.	akkerbouwbedr.	veredelingsbedr.	tuinb. bedr.	glastb./champ. bedr.	totaal		
Gespec. ronds. h. bedr.	38	9	21	7	-	-	-	1	-	-	29	
Overw. ronds. h. bedr.	233	45	65	86	14	1	5	17	-	-	188	
Gemengde ronds. h. bedr.	282	55	23	81	60	4	18	37	3	1	227	
Akkerbouwbedrijven	82	17	5	11	12	14	11	11	1	-	65	
Veredelingsbedrijven	60	12	1	1	-	2	39	4	1	-	48	
Gem. veredelingsbedr.	124	24	1	14	15	2	33	33	2	-	100	
Tuinbouwbedrijven	56	18	-	1	1	1	5	3	23	4	38	
Glastb./champ. bedr.	27	4						1	1	21	23	
Totaal	902	184	116	201	102	24	111	107	31	26	718	
in A + B-gekomen 2)			1	1	-	1	13	-	2	1	19	
Totaal 1972			117	202	102	25	124	107	33	27	737	

1) Van 1967 tot 1972 naar groep C of D of opgeheven.

2) Uit groep C of D of nieuw gesticht.

Enkele gegevens naar bedrijfstype in 1967 en 1972 (A + B-bedrijven) 1)

	Totaal															
	1		2		3		4		5		6		7		8	
	1967	'72	1967	'72	1967	'72	1967	'72	1967	'72	1967	'72	1967	'72	1967	'72
Aantal bedrijven	902	737	38	117	233	202	282	102	82	25	60	124	107	56	33	27
Opp. cult.-gr. in ha	9790	9286	523	1908	2949	3089	3230	1437	1120	438	367	877	1196	1295	336	183
Opp. per bedrijf in ha	10,9	12,6	13,5	16,3	12,7	15,3	11,5	14,1	13,7	17,5	6,1	7,1	9,6	12,1	6,0	5,5
Perc. bedr. ≥ 10 ha	53	65	68	84	69	83	61	80	62	84	17	27	33	68	23	12
Aantal sbe per bedrijf	84	118	77	104	76	103	81	113	77	99	94	143	93	129	117	143
Aant. sbe/bedr. v. vered.	21	39	2	4	9	15	20	32	15	20	68	117	44	64	8	9
Aant. sbe per vaste man	66	99	64	88	53	85	61	88	61	80	81	132	80	118	92	108
Aant. bedr. met melkk.	785	565	37	115	233	199	280	102	67	17	34	35	91	115	5	3
Aant. melkk. p. bedrijf 2)	10	17	16	25	12	18	10	15	8	10	4	4	9	14	5	4
Aant. melkk. p. ha grasl.	1,41	1,51	1,36	1,68	1,43	1,60	1,55	1,67	1,15	1,02	0,93	0,38	1,38	1,43	0,93	0,69
Aant. g.v.e. p. ha grasl.	2,25	2,23	2,21	2,36	2,28	2,34	2,42	2,40	1,98	1,83	1,59	1,14	2,18	2,13	1,48	1,37
Perc. bedr. h. < 50 jr	57	61	53	63	55	58	52	47	52	52	58	70	68	64	61	52
Aant. bedr.: buitjvers	541	541	86	86	144	144	68	68	18	18	96	96	82	82	24	23
twijfelaars	32	32	6	6	11	11	4	4	-	-	5	5	5	5	-	1
wijkers	164	164	25	25	47	47	30	30	7	7	23	23	20	20	9	3
Aant./perc. bedr.:																
Zuid Oost	165	138	2	9	30	35	31	14	14	7	4	11	4	12	10	7
Centraal	157	131	8	20	31	27	26	13	10	4	6	14	11	15	4	3
Zuid	247	194	3	14	19	19	34	14	9	3	5	19	15	21	13	6
Escharen	91	75	4	15	30	41	36	17	8	1	5	16	14	7	-	2
Noord West	89	69	7	30	40	32	26	9	2	1	7	13	18	10	-	4
Langenboom	109	94	4	12	16	22	32	14	7	3	16	30	22	13	-	3
Wilbertoord	44	36	2	19	16	19	36	17	9	3	7	14	23	19	2	3

1) Exclusief S(AB)-bedrijven.
2) Per bedrijf met melkkoeien.

BIJLAGE 9

Rundveehouderij op A + B-bedrijven

Bedrijfstype, deelgebied, r.v.k.gebied	Aantal melkkoeien				Aantal g.v.e. per ha grasland + snijmafs + voederbieten	
	per bedrijf		per ha grasland		1967	1972
	1967	1972	1967	1972		
Gespec. rundveeh.bedr.	16,0	24,7	1,36	1,68	2,18	2,25
Overwegend rundv.bedr.	12,3	18,4	1,43	1,60	2,23	2,20
Gemengde rundveeh.bedr.	10,2	15,3	1,55	1,67	2,37	2,29
Akkerbouwbedrijven	7,7	9,8	1,15	1,02	1,93	1,82
Veredelingsbedrijven	4,4	4,0	0,93	0,37	1,57	1,02
Gemengde vered.bedr.	8,7	14,0	1,38	1,43	2,14	2,03
Tuinbouwbedrijven	5,4	5,2	0,93	0,65	1,46	1,25
Glastb./champ.bedrijven	3,7	12,0	0,69	0,60	1,44	1,45
Alle A + B-bedrijven	10,3	17,1	1,41	1,51	2,20	2,11
Zuid Oost	10,4	15,4	1,51	1,49	2,33	2,18
Centraal	10,2	16,0	1,17	1,28	1,98	1,94
Zuid	10,3	18,6	1,49	1,62	2,28	2,17
Escharen	10,4	16,6	1,36	1,52	2,05	2,08
Noord West	11,4	19,5	1,39	1,59	2,33	2,25
Langenboom	8,7	15,6	1,53	1,59	2,23	2,08
Wilbertoord	11,4	19,8	1,58	1,63	2,30	2,11
"Midden Maasland"		16,0		1,45		2,13
"St.-Oedenrode Noord"	10,2	15,3	1,45	1,59	2,09	2,17
"St.-Oedenrode Zuid"	12,1	17,6	1,48	1,63	2,13	2,19
"Oploo" 1971 resp. 1973	15,7	22,0	1,64	1,97	2,36	2,51

BIJLAGE 10

De omvang van de eenheden in de veredelingssectoren (A + B-bedrijven)

Aantal dieren per bedrijf	Aantal bedrijven in	
	1967	1972
Fokvarkens		
1 - < 20 1)	334 (258)	116 (68)
20 - < 40 2)	116 (101)	98 (62)
40 - < 60 3)	15 (14)	48 (29)
60 - < 100 3)	2 (1)	49 (36)
100 en meer 3)	-	18 (12)
Totaal	467 (374)	329 (207)
Mestvarkens		
1 - < 100 1)	540 (359)	263 (168)
100 - < 200 2)	54 (12)	64 (23)
200 - < 500 3)	11 (3)	62 (13)
500 en meer 3)	-	10 (3)
Totaal	605 (374)	399 (207)
Leghennen		
50 - < 1 000 1)	135	13
1 000 - < 2 500 1)	18	6
2 500 - < 5 000 2)	4	7
5 000 en meer 3)	3	5
Totaal	160	31
Slachtkuikens		
50 - < 10 000 1)	21	5
10 000 - < 20 000 2)	14	17
20 000 - < 40 000 3)	3	8
40 000 en meer 3)	-	3
Totaal	38	33
Mestkalveren		
1 - < 50 1)	49	5
50 - < 100 2)	7	6
100 en meer 3)	1	5
Totaal	57	16

Tussen haakjes () waarvan met mest- en fokvarkens

- 1) Naar huidige maatstaven te kleine eenheden. Door uitbreiding zijn aanzienlijke schaalvoordelen te behalen.
- 2) Vergroting geeft slechts beperkte kostenbesparingen.
- 3) Onder de huidige omstandigheden rationeel.

BIJLAGE 11 Vergelijking van enkele ruilverkavelingsgebieden in Oost-Brabant (A+B-bedrijven)

	Land van Cuyk				Midden Maasland				Ruilverkaveling				Oploo			
	1967		1972		1964		1969		1972		St.-Oeden- rode Noord		St.-Oeden- rode Zuid		1966	1973
	1967	1972	1964	1969	1972	1967	1972	1967	1972	1967	1972	1967	1972	1966	1973	
Opp.cultuurgrond in ha	9790	9286	9817	9472	8451	5611	5090	4708	4477	3811	3459					
Vermind.opp.cult.gr.,% p.jr.	1,1		0,7	3,7		1,9		1,0		1,4						
Aantal bedrijven	902	737	984	831	704	645	529	460	413	355	278					
Opp.cult.gr.per bedrijf, ha	10,9	12,6	10,0	11,4	12,0	8,7	9,6	10,2	10,8	10,7	12,4					
Vermind.aant.bedr.,% p.jr.	4,0		3,3	5,4		3,9		2,1		3,4						
Opvolgingspercentage	41		53	33		30		52		33						
Beroepsverandering,% p.jr.	2,3		1,7	3,8		1,9		1,7		2,0						
Totaal vaste mann.arb.kr.	1145	878	1232	984	822	746	605	552	491	431	328					
Vaste mann. arb.kr.per bedr.	1,27	1,19	1,25	1,18	1,17	1,16	1,14	1,20	1,19	1,21	1,18					
Vermind.arb.kr.,% p.jr.	5,2		4,4	5,8		4,1		2,3		3,8						
Aantal sbe totaal	75918	86901	61566	70479	73921	42518	52453	35492	45801	29185	41022					
Toeneming sbe,% p.jr.	2,7		2,7	1,6		4,3		5,2		5,0						
Aantal sbe per bedrijf	84	118	63	85	105	66	99	77	111	82	148					
Toen. sbe per bedr.,% p.jr.	7,0		6,2	7,3		8,4		7,6		8,8						
Aantal sbe per vaste man	66	99	50	72	90	57	87	64	93	68	125					
Toen. sbe p.vaste man,% p.jr.	8,4		7,6	7,7		8,8		7,7		9,1						
Aantal melkkoeien	8079	9673	8065	9175	9219	6037	6892	5209	6265	3375	4694					
Aant.ha grasl. + voedergew. 1)	5850	6744	6073	6617	6689	4251	4543	3658	4083	2069	2667					
Aant.melkk.p.ha grasl. + voedergew.	1,38	1,43	1,33	1,39	1,38	1,42	1,52	1,42	1,53	1,63	1,76					
Toen.melkk.p.ha g.+ v.,% p.jr.	0,7		0,9	-0,2		1,4		1,5		1,1						
Aantal g.v.e., totaal	12890	14263	14067	14241		3901	9858	7781	8929	5275	6702					
Aantal g.v.e. p.ha grasl. + v.	2,20	2,11	2,13	2,13		2,09	2,17	2,13	2,19	2,55	2,51					
Perc. sbe voor: akkerbouw	19	13	21	14	10	11	5	11	5	22	12					
rundvee	44	44	52	53	50	56	50	58	52	46	43					
veredeling	25	33	22	29	36	22	31	24	34	26	37					
tuintbouw	11	9	5	4	4	10	13	6	8	6	8					

1) Grasland + voederbieten + snijmafs.

Aantallen A + B- en S(AB)-bedrijven naar arbeidsinkomen per bedrijf en per arbeidskracht (1972)

Arbeidsinkomen per bedrijf in gulden	Arbeidsinkomen per man						Totaal- aantal bedrij- ven	Totaal arbeids- inkomen x 1 000	Oppervlakte cultuur- grond	Totaal arbeids- krachten						
	7 000		15 000		20 000						23 400		30 400		45 000	
	tot	tot	tot	tot	tot	tot					tot	tot	tot	tot	tot	tot
tot 7 000	39									39	203	215	42			
7 000 - 11 000	12	74								86	796	738	98			
11 000 - 15 000	10	10	103							123	1 621	1 290	143			
15 000 - 20 000	1	25		132						159	2 797	1 995	187			
20 000 - 23 400	1	11	7		85					104	2 255	1 495	125			
23 400 - 30 400		1	23	2		111				137	3 600	2 240	164			
30 400 - 45 000			2	11	5		54			72	2 507	1 081	92			
45 000 - 60 800				2	2	3		9		16	840	219	26			
60 800 en meer 1)			1	3	1	1	2	1		9	1 652	332	77			
Totaalaantal bedr.	63	122	136	150	93	115	56	10		745						
Arbeidsink. x 1 000	476	1 540	2 423	3 264	2 491	3 476	2 090	511			16 271					
Opp. cultuurgrond	466	1 315	1 708	1 982	1 288	1 781	956	107				9 604				
Aant. arb.krachten	92	172	184	196	115	134	61	10					954			

1) Exclusief 1 bedrijf waarvoor deze berekening niet relevant is.
Dit zijn op één na S(AB)-bedrijven.

BIJLAGE 13

Enkele kengetallen van bedrijven met overwegend rundveehouderij

	Bedrijven in LEI-boekhouding 1971/72			Ruilver-			Bedrijven in LEI-boekhouding 1972/73					
	in het nabij geb.	in + het nabij geb.	consulentschap Tilburg Eindhoven	kav.geb. 1972 (type 1, 2, 3)	in het nabij geb.	in + het nabij geb.	consulent Tilburg Eindhoven	in het nabij geb.	in + het nabij geb.	consulent Tilburg Eindhoven		
Aantal bedrijven	8	11	19	40	40	421	7	10	17	30	15	15
Aantal melkkoeien per bedrijf	28,4	23,2	25,3	24,4	24,4	19,4	34,3	29,9	31,7	29,1	16,8	35,7
Kalv. + ov. vr. fokv. p. 10 melkk.	9,5	9,3	9,4	9,0	8,4	10,5	9,7	8,5	9,0	9,0	8,8	7,5
G.v.e. per ha voederoppervlakte	2,45	2,30	2,36	2,39	2,40	2,25	2,74	2,37	2,52	2,65	2,39	2,52
Melkk. p. ha voederoppervlakte	1,67	1,56	1,61	1,70	1,75	1,57	1,87	1,64	1,73	1,88	1,68	1,93
Kg melk per melkkoe	4553	4731	4656	4569	4540		4745	4749	4747	4533	4329	4701
Kg melkvet per melkkoe	168	174	172	172	171		178	180	179	175	167	178
Vetgehalte	3,70	3,68	3,69	3,76	3,75		3,76	3,79	3,77	3,85	3,85	3,79
Melkgeld per melkkoe	(f) 1 824	1 877	1 855	1 878	1 843		2 013	2 030	2 023	1 987	1 869	2 022
Omzet + aanwas per melkkoe	(f) 704	790	753	690	705		982	968	973	877	900	819
Kg N per ha grasland	256	272	265	271	304		233	250	243	263	301	283
Aantal v.a.k. per bedrijf 1)	1,49	1,33	1,39	1,5	1,4	1,23	1,36	1,41	1,39	1,5	1,5	1,4
Aantal sbe per bedrijf	147	135	140	135	140	106	161	149	154	144	114	179
Aantal sbe per v.a.k. 1)	100	103	102	92	103	96	118	108	112	95	79	128
Arbeidsinkomen per sbe (EB)	(f) 175	196	187	196	220		235	256	247	262	328	300

1) V.a.k. is in LEI-boekhouding: volwaardige arbeidskrachten, in ruilverkavelingsgebied: vaste mannelijke arbeidskrachten.

Ontwikkeling van het aantal landbouwbedrijven in de periode 1967 - 1982.

leef- tijd	1967 - 1972			1972 - 1977			1977 - 1982			1982	
	aan- tal drij- ven 1967	uit- tre- ding be- roeps- ver- ande- ring	toe- tre- ding abd- catie, ziek- te, over- lijden	aan- tal drij- ven 1972 1)	uit- tre- ding be- roeps- ver- ande- ring	toe- tre- ding abd- catie, ziek- te, over- lijden	aan- tal drij- ven 1977 1)	uit- tre- ding be- roeps- ver- ande- ring	toe- tre- ding abd- catie, ziek- te, over- lijden	aan- tal drij- ven 1982 1)	leef- tijd
< 25	6	1	-	4	-	3	3	-	2	2	< 25
25 - 30	55	4	1	35	2	19	23	2	16	19	25 - 30
30 - 35	89	8	4	78	5	18	51	4	15	36	30 - 35
35 - 40	118	9	1	90	6	9	81	2	7	53	35 - 40
40 - 45	143	17	5	118	14	6	88	2	5	78	40 - 45
45 - 50	104	19	4	124	15	2	104	2	2	78	45 - 50
50 - 55	137	12	2	83	6	1	106	3	-	89	50 - 55
55 - 60	134	1	58	108	-	-	67	7	-	86	55 - 60
60 - 65	78	-	59	75	-	46	62	-	47	38	60 - 65
≥ 65	46	-	35	30	-	23	25	-	19	21	≥ 65
Totaal	910	71 2)	184	745	48	145	610	41	116	47	500

1) Iedere 5-jaarlijkse periode schuiven de leeftijdsklassen 1 regel hoger.

2) Beroepsverandering 81

Van C en D naar A + B - 10

Effectief saldo 71

3) Toetreding door eigen en vreemde opvolgers

a) bij beroepsbeëindiging 72

b) bij beroepsverandering 8

Nieuw gestichte bedrijven 10

Totaal 90

BIJLAGE 15

Enkele gegevens van de A + B-bedrijven in 1972 naar "blijvers" en "wijkers"

	Blijvers	Twijfelaars	Wijkers	Totaal
Aantal bedrijven: totaal	541	32	164	737
Zuid Oost	100	7	31	138
Centraal	91	7	33	131
Zuid	155	6	33	194
Escharen	56	2	17	75
Noord West	50	5	14	69
Langenboom	65	3	26	94
Wilbertoord	24	2	10	36
met cultuurgrond	535	31	164	730
met melkvee	404	28	133	565
gesp. rundv.h.bedr.	86	6	25	117
overw. rundv.h.bedr.	144	11	47	202
gem. rundv.h.bedr.	68	4	30	102
akkerbouwbedr.	18	-	7	25
veredelingsbedr.	96	5	23	124
gem. vered.bedr.	82	5	20	107
tuinbouwbedr.	24	-	9	33
glast.b./ champ.bedr.	23	1	3	27
Ha cultuurgrond: totaal	7 493	302	1 492	9 286
per bedrijf	14,0	9,7	9,1	12,7
Aantal: melkkoeien per bedrijf	20	11	9	17
melkkoeien per 100 ha grasland	157	137	125	151
g.v.e. per bedrijf	27	16	13	23
g.v.e. per 100 ha grasland	229	211	199	223
Aantal vaste arb.krachten (mannen): totaal	662	39	177	878
per bedrijf	1,22	1,22	1,08	1,19
Aantal sbe: totaal	73 000	2545	11 356	86 901
per bedrijf totaal	135	80	69	118
per bedrijf voor veredeling	46	27	20	39
per vaste mann. arb.kracht	110	65	64	99
Bedrijven met:				
< 70 sbe	34	15	96	145
70 - < 90 sbe	72	6	32	110
90 - < 110 sbe	72	6	18	96
110 - < 130 sbe	100	2	10	112
130 - < 150 sbe	98	1	5	104
150 - < 190 sbe	99	2	3	104
≥ 190 sbe	66	-	-	66
S(A,B)-bedrijven	9	-	-	9

Verloop en mogelijk toekomstig verloop van de produktieomvang

A + B-bedrijven

	Oppervlakte in ha		Aantal sbe		Sbe per ha		oppervl. in ha	1982	
	1967	1972	1967	1972	1967	1972		sbe per ha	aantal sbe
Akkerbouw 1)	3857	2746	14454	10878	3,75	3,96	660	6	3960
Graslandexploitatie	5729	6388	33769	38505	5,89	6,03	7850 3)	7	54950
Tuinbouw	204	152	8016	8148	39,29	53,61	150	54	8100
Veredeling			18923	28838					47000
Totaal	9790	9286	75918 2)	86901 2)			8660		114010
S(A,B)-bedrijven 4)									
Akkerbouw	154	220	560	843	3,64	3,83	220	4	880
Graslandexploitatie	62	25	215	33	3,47	1,32	26	4	104
Tuinbouw	128	73	6542	7251	51,11	99,32	70	100	7000
Veredeling			3	1198					1500
Totaal	344	318	7322	9325					9484

1) Inclusief braakland, resp. 6 ha (1967) en 7 ha (1972).

2) Verschillen door o.a. paarden en schapen.

3) Inclusief voedergewassen.

4) Minus 1 bedrijf waarvoor deze berekening niet relevant is.